

Eutanasia ja itsemurhan edistäminen Suomessa

Ilina Keski-Saari

2021 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Eutanasia ja itsemurhan edistäminen Suomessa

Iina Keski-Saari
Liiketalouden koulutus
Opinnäytetyö
2021

Iina Keski-Saari

Eutanasia ja itsemurhan edistäminen Suomessa

Vuosi 2021

Sivumäärä 57

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää eutanasian oikeustilaa Suomessa sekä sen kehittymistä oikeusdogmatiikan keinoin, erityisesti silmällä pitäen eutanasian mahdollista laillistamista ja sen edellytyksiä.

Teoreettisessa viitekehyksessä selvitetään Suomen rikoslainsäädännön kehitystä ja miten eutanasia on siinä näkynyt. Eutanasia on sekä juridinen, lääketieteellinen että eettinen kysymys, joka jaetaan juridiselta kannalta yleisesti aktiiviseen ja passiiviseen eutanasiaan. Aktiivisessa eutanasiassa henkilö aiheuttaa suoralla toimellaan kuolemansairaana henkilön kuoleman, esimerkiksi antamalla kuolettavaa lääkettä. Tämä on Suomessa lainvastaista, mutta passiivinen eutanasia on osa hyvää hoitokäytäntöä. Passiivisessa eutanasiassa kuolemansairaana henkilön aktiiviset hoitotoimet keskeytetään tai niitä ei aloiteta, jolloin henkilön kuolemaa edistetään. Eutanasiaa arvioidaan Suomen rikoslain 21 luvun tunnusmerkistön kautta. Asianomaisen suostumukseen tekoon ei poista rikosvastuuta.

Opinnäytetyössä selvitetään myös itsemurhan edistämisen käsitettä ja pohditaan siihen liittyvää problematiikkaa. Oikeudellisessa mielessä rajanveto itsemurhan edistämisen ja eutanasian kesken saattaa osoittautua haastavaksi, esimerkiksi opinnäytetyössä referoidussa käräjäoikeuden tapauksessa.

Eutanasia-aloitteella hyvän kuoleman puolesta (KAA 2/2017) sekä Alankomaiden, Belgian, Luxemburgin ja Espanjan lainsäädäntö ovat merkittäviä lähdeaineistoja eutanasian laillistamisen oikeudellisia edellytyksiä arvioivassa opinnäytetyössä.

Opinnäytetyön keskeinen johtopäätös on, että eutanasia olisi oikeudellisesta näkökulmasta mahdollista laillistaa Suomessa. Suomen perustuslaki tai kansainväliset velvoitteet eivät sitä estä. Oikeuttamisperuste voisi olla mahdollinen keino laillistaa eutanasia Suomessa, mutta se vaatisi tarkat määritelmät ja ehdot kirjattuna lainsäädäntöön niin eutanasiaa pyytävän henkilön tilanteesta, kuin myös eutanasian suorittavalta henkilöltä edellytettävistä menettelyistä. Eutanasian laillistaminen vaatisi Suomessa lainsäädännön lisäksi, laajaa kansalaiskeskustelua.

lina Keski-Saari

Euthanasia and the promotion of suicide in Finland

Year 2021

Pages

57

The purpose of this thesis was to find out the legal status of the euthanasia and its development in Finland. The research was done with legal dogmatics, especially focusing on the possible legalization of euthanasia and its preconditions.

The theoretical framework examines the development of the Criminal Code of Finland and how euthanasia has been seen in it. Euthanasia is a juridic, medical, and ethical issue which is divided, from the legal aspect, into active and passive euthanasia. In active euthanasia, a person's direct action leads to the death of a fatally ill person, for example, by administering a lethal drug. Active euthanasia is illegal in Finland, but passive euthanasia is part of the good treatment practice. In passive euthanasia, the fatally ill person's active treatment is interrupted or not initiated at which time the person's death is promoted. Euthanasia is assessed through Chapter 21 of the Finnish Criminal Code. Even the consent of the actual person wanting euthanasia for themself does not exclude criminal liability of the person who performs the euthanasia. The thesis also assesses the meaning of promoting suicide and considers the issues which can be problematic concerning it.

From the legal perspective, the demarcation between the promotion of suicide and euthanasia may prove challenging, for example in the case of the district court referred to in the thesis. The citizen initiative for legalizing euthanasia (KAA 2/2017) and the legislation of the Netherlands, Belgium, Luxembourg and Spain are important sources for the thesis when the legal requirements for legalizing euthanasia were estimated.

The main conclusion of the thesis is that it would be legally possible to legalize euthanasia in Finland. The Finnish Constitution or international obligations do not prevent it. The justification for euthanasia could be a possible way to legalize it in Finland, but it would require precise definitions and conditions within the legislation. Conditions should be clear for both, the person requesting euthanasia and the person performing the euthanasia. In addition to legislation, the legalization of euthanasia in Finland would require extensive public conversations relating to it.

Keywords: euthanasia, criminal code, suicide promotion, Convention on Human Rights

Lakiluettelo

Kansalaisaloitelaki (12/2012)

Laki ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä (101/2001)

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)

Rikoslaki (39/1889)

Ruotzin Waldacunnan (1734)

Suomen perustuslaki (731/1999)

Sisällys

1	Johdanto.....	8
1.1	Tavoite ja eteneminen	8
1.2	Metodi	9
2	Säätelytausta	10
2.1	Ihmisoikeussopimukset	10
2.1.1	YK:n ihmisoikeusjulistus	10
2.1.2	Euroopan ihmisoikeussopimus	11
2.2	Euroopan unionin sääntely.....	12
2.3	Kansallinen sääntely	13
2.3.1	Suomen perustuslaki	13
2.3.2	Suomen rikoslaki.....	15
2.3.3	Rikos.....	16
2.3.4	Rangaistus	17
2.4	Rikoslain luku 21	18
3	Käsitteet.....	19
3.1	Eutanasia	19
3.1.1	Aktiivinen eutanasia.....	20
3.1.2	Passiivinen eutanasia	20
3.1.3	Eutanasian eri muodot	21
3.2	Itsemurha ja itsemurhan edistäminen.....	23
3.3	Hoitotahto.....	25
3.4	Slippery slope	25
4	Eutanasian historia Suomessa.....	26
4.1	Rikoslain uudistaminen 1969	26
4.2	Rikoslain uudistaminen 1995	27
4.3	Kansalaisaloite eutanasian puolesta.....	28
4.4	Suostumusoppi.....	29
5	Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapauksista.....	31
5.1	EIS 2 artikla - Oikeus elämään.....	32
5.2	EIS 3 artikla - Kidutuksen kielto.....	33
5.3	EIS 8 artikla - Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta	34
6	Oikeustila Suomessa	35
7	Alankomaat.....	39
7.1	Laki elämän päättämisestä ja itsemurhassa avustamisesta	40
7.2	Alaikäisyys eutanasia tilanteessa	42
8	Belgia	43

9	Luxemburg	44
10	Espanja	46
11	Johtopäätökset	47

1 Johdanto

Eutanasia on aihe, joka nousee sekä kansallisesti että kansainvälisesti keskustelunaiheeksi aika ajoin. Haastavan siitä tekee se, että se on oikeudellinen, moraalinen ja lääkintäeettinen kysymys. Siihen liittyy vahvasti myös ihmisten arvomaailma.¹ Eettiset ja oikeudelliset normit ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Ideaalitalanne olisi, että nämä normit kohtaisivat, jolloin lääketieteellinen toiminta olisi samanaikaisesti sekä juridisesti että eettisesti oikein.²

Suomen perustuslain (731/1999, PL) 7 § 1 momentti säättää, että ”jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen.” Tämä on yksi ihmisen perusoikeuksista Suomessa. Lähtökohtaisesti Suomen rikoslaisissa (399/1889, RL) kriminalisoidut teot, ovat säädetty suojaamaan kyseistä oikeushyvää joko suorasti tai epäsuorasti. Suoraan kohdistuva on esimerkiksi RL 2:1 tappamisen rangaistavuus, mutta epäsuoria ovat muun muassa RL 12:5 ja RL 11:8, jotka suojaavat tätä perusoikeutta sellaisia hyökkäyksiä vastaan, jotka lopulta kohdistuisivat henkeen tai turvallisuuteen.³ Monesti mielipiteissä eutanasian puolesta tai eutanasiaa vastaan, unohdetaan eutanasian eri muodot ja mitä eroja niillä on. Yleensä keskustelu herää aktiivisesta eutanasiasta, sillä passiivista eutanasiaa ei välttämättä koeta ollenkaan eutanasiana, sillä se on vakiintunut osaksi hyvää hoitokäytäntöä.⁴

Suomessa on ollut rikoslain säännös koskien pyynnöstä surmaamista, mutta se on poistunut rikoslaista vuonna 1995.⁵ Tällä hetkellä eutanasia on Suomessa lainvastaista rikoslain 21 luvun nojalla, vaikka nimenomaista rikoslain säännöstä siitä ei olekaan.⁶ Avustettu itsemurha on Suomessa sääntelemätöntä.⁷

Opinnäytteessä ei keskitytä eutanasian eettisiin tai moraalisiin ulottuvuuksiin vaan ainoastaan oikeudellisiin näkökohtiin. Lääketieteellisiin kohtiin keskitytään vain siinä laajuudessa, kuin välttämätöntä. Tulee huomioida, että eutanasian laillistamisen edellytykset Euroopan maissa viittaavat aina lääkärin suorittamaan eutanasiaan.

1.1 Tavoite ja eteneminen

Tutkimuksen tarkoituksena on avata eutanasian nykyistä oikeustilaa Suomessa sekä sen historiaa. Eutanasiaa koskeva keskustelu on voimistunut Euroopassa Alankomaiden lain

¹ Pahlman 2003, 12.

² Pahlman 2003, 15.

³ Frände 2012, 19.

⁴ Blomquist 1964, 31.

⁵ HE 94/1993 vp, 90.

⁶ Lahti 2017, 5–6.

⁷ Lappi-Seppälä 2009, 469.

pyynnöstä surmaamisesta ja avustetusta itsemurhasta, sekä Belgian vuoden 2002 eutanasiain myötä.⁸ Näin ollen on tärkeää selvittää Euroopan maissa sallitun eutanasian edellytyksiä. Tavoitteena on edellä mainittujen perusteella selvittää, millä keinoin eutanasia voitaisiin mahdollisesti sallia tulevaisuudessa Suomessa ja miten sen väärinkäytöksiä voitaisiin ehkäistä. Oikeuskäytäntöä ei eutanasiasta tai avustetusta itsemurhasta juurikaan ole, jonka takia aihetta on tärkeää tutkia lisää.

Aluksi opinnäytteessä käsitellään teoreettisesti Suomen rikosoikeutta ja perustuslakia, sekä Euroopan unionin että kansainvälisten ihmisoikeussopimusten vaikutusta Suomen lainsäädäntöön. Tämän jälkeen avataan eutanasian kannalta tärkeitä käsitteitä. Teoreettisen alun jälkeen, tarkastellaan eutanasian historiaa Suomessa sekä eutanasian arviointia Suomessa tällä hetkellä. Lisäksi selvitetään niukkaa oikeuskäytäntöä koskien eutanasiaa sekä avustettua itsemurhaa⁹ ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintoja ihmisoikeussopimuksen 2, 3 ja 8 artikloista. Lopulta selvitetään millä edellytyksin eutanasia on sallittua eutanasian laillistaneissa Euroopan valtioissa. Viimeisenä selvitetään johtopäätökset ja pohdinta siitä, onko eutanasian laillistaminen Suomessa mahdollista.

Alaikäisten eutanasian tutkiminen jätettiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle lyhyitä sivuamisia lukuun ottamatta. Huomattakoon kuitenkin, että parantumattomat sairaudet ja sietämättömät kivut eivät koske ainoastaan täysi-ikäisiä henkilöitä ja alaikäisellekin voidaan säätää mahdollisuus elämän päättämiseen lääketieteellisin keinoin, kuten Belgiassa. Tämä aihealue vaatii kuitenkin vielä lisää tutkimuksia.

1.2 Metodi

Tässä työssä eutanasiaa tutkitaan oikeusdogmatiikan keinoin eli tutkitaan voimassa olevaa oikeutta. Oikeusdogmatiikan eli lainopin päätehtävinä ovat nykyisen lainsäädännön tulkinta sekä sen systematisointi. Tarkastelen myös lainvalmisteluasiakirjoja sekä Euroopan unionin tuomioistuimen päätöstekstejä. Lainoppi tutkii oikeusnormeja eli kielen tason ilmaisua ja materiaalina hyödynnetään oikeusnormilauseita eli oikeusjärjestyksen sisältöä. Toisin sanoen lainopin tavoitteena on selvittää ja tulkita oikeusnormilauseen sisältö. Oikeusnormi käsitteenä sisältää oikeusnormilauseen sekä oikeusnormin ajatussisällön.¹⁰

⁸ Lahti 2005, 8.

⁹ Pölönen 2018, 402.

¹⁰ Hirvonen 2011, 21–23.

2 Säätelytausta

Suomen lainsäädännöllä tarkoitetaan laajassa mielessä koko voimassa olevaa oikeutta Suomessa. Toisin sanoen, voimassa olevien lakien ja muiden säädösten lisäksi siihen kuuluu myös lakien säätämiseen liittyvä toiminta. Säädöksistä puhuttaessa tarkoitetaan esimerkiksi lakeja, viranomaisten määräyksiä sekä tasavallan presidentin ja valtioneuvoston asettamia asetuksia. Suomessa voimassa olevaa lainsäädäntöä ovat kotimaiset säädökset, mutta myös Euroopan unionin lainsäädäntö sekä kansainväliset sopimukset ja velvoitteet joihin Suomi on sitoutunut.¹¹

Suomen liittymissopimus Euroopan unioniin¹² tuli voimaan kansainvälisesti 1.1.1995 ja tämän myötä se hyväksyi unionin perustamissopimukset sekä niihin myöhemmin tehdyt muutokset.¹³ Suomi on allekirjoittanut sopimuksen Euroopan perustuslaista Roomassa 29.10.2004 (C/310/401).¹⁴ Kyseinen sopimus korvasi sen allekirjoitushetkellä voimassa olleet sopimukset, joihin Euroopan unioni perustuu. Tällä sopimuksella yhdistettiin Euroopan yhteisö ja Euroopan unioni yhdeksi oikeushenkilöksi. Uudistuksen tavoitteena oli selkeyttää Euroopan unionin perussopimuksia.¹⁵

2.1 Ihmisoikeussopimukset

Ihmisoikeus-käsite viittaa ennen muuta primaarisesti kansainväliseen oikeuteen eli kyseessä on kaikille ihmisille kansainvälisesti tunnustettu oikeus. Yleensä ihmisoikeudet ovat kansainvälisellä sopimuksella määritetty.¹⁶

Kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ei ole liitetty perustuslain muutoksilla Suomen oikeusjärjestykseen. Niitä varten on tehty tavallisia lakeja sekä poikkeuslakeja. Ihmisoikeussopimukset sitovat sopimusvaltiota menettelemään siten, että sopimuksen velvoitteet realisoituvat oikeudenkäyttöpiirissä.¹⁷

2.1.1 YK:n ihmisoikeusjulistus

Yhdistyneiden kansakuntien kolmas yleiskokous julkaisi ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen joulukuussa 1948. Suomi on noudattanut yleiskokouksen kehoitusta ja kääntänyt

¹¹ Eduskunta 2021.

¹² Asiakirja Norjan kuningaskunnan, Itävallan tasavallan, Suomen tasavallan ja Ruotsin kuningaskunnan liittymisehdoista ja niiden sopimusten mukautuksista, joihin Euroopan unioni perustuu. 29.8.1994. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:11994N/TXT>

¹³ Jyränki 2000, 78.

¹⁴ Treaty establishing a Constitution for Europe. Rooma 29.10.2004.

¹⁵ HE 67/2006 vp, 1.

¹⁶ Jyränki 2000, 279.

¹⁷ Jyränki 2000, 75.

julistuksen suomeksi. Ihmisoikeusjulistuksen puolesta äänesti 48 maata ja kahdeksan maata ei äänestänyt. Yksikään maa ei äänestänyt vastaan.¹⁸

Julistuksen 1 artiklan mukaisesti jokainen ihminen syntyy vapaana ja tasavertaisena niin arvoltaan, kuin oikeuksiltaan. 3 artiklassa annetaan jokaiselle yksilölle oikeus elämään, vapauteen sekä henkilökohtaiseen turvallisuuteen. 5 artikla kieltää kiduttamisen sekä julman, epäinhimillisen ja alentavan kohtelun tai rangaistuksen. 11 artiklan 2 kohdassa määritellään legaliteettiperiaate, joka tässä tutkimuksessa määritellään luvussa 2.3.1. Julistuksen 12 artikla kieltää mielivaltaisen puuttumisen henkilön yksityiselämään, perheeseen, kotiin tai kirjevaihtoon.¹⁹

2.1.2 Euroopan ihmisoikeussopimus

Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) tuli voimaan vuonna 1953.²⁰ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin (EIT), jonka sopimusvaltiot ovat asettaneet, valvoo ihmisoikeussopimuksen noudattamista. Suomi on sopimuksen lisäpöytäkirjan hyväksynnällä antanut tuomioistuimelle oikeuden käsitellä yksityisten oikeushenkilöiden nostamia kanteita valtiota kohtaan. Lisäksi se on sitoutunut noudattamaan tuomioistuimen ratkaisuja. Tuomioistuimen päätökset ovat yksittäistapauksia ja sopimusvaltioilla on kansainvälinen velvoite noudattaa päätöksiä valitsemallaan keinolla. Ihmisoikeustuomioistuimen päätökset eivät velvoita sopimusvaltiota muuttamaan kansallista lainsäädäntöään, mutta käytännössä valtiot ovat tunnustaneet velvollisuutensa muuttaa kansallista lainsäädäntöä aina, mikäli langettava päätös ihmisoikeustuomioistuimelta tulee.²¹

EIS (63/1999) 1 artiklassa säädetään, että kyseisen sopimuksen ensimmäisessä osassa määritellyt oikeudet ja vapaudet taataan jokaiselle lainkäyttövaltaansa kuuluvalle, korkeiden sopimuspuolten osalta.²² Tämä edellyttää jokaiselta sopimuksen ratifioineelta valtiolta näiden oikeuksien ja vapauksien turvaamista.²³

EIS 7 artiklassa säädetään, että henkilöä ei voida pitää syyllisenä rikokseen, sellaisen teon tai laiminlyönnin perusteella, joka ei ole kyseisellä tekohetkellä kansallisen lainsäädännön tai kansainvälisen oikeuden mukaisesti rikos. Eutanasian mahdollisen laillistamisen kannalta keskeisimpiä artikloita käsitellään luvussa viisi, jotta voidaan selvittää selkeämmin kyseisen artiklan soveltamista EIT oikeuskäytännössä.

¹⁸ Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus, YK:n yleiskokous 10.12.1948.

¹⁹ Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus.

²⁰ Melander 2015, 3.

²¹ Jyränki 2000, 75–76.

²² Euroopan ihmisoikeussopimus 63/1999, 20.5.1999.

²³ Pellonpää 2018, 12.

2.2 Euroopan unionin sääntely

PL 1 § 3 momentissa todetaan, että ”Suomi on Euroopan unionin jäsen.” Valtioilla on kansainvälisen oikeuden periaatteiden mukaisesti oikeus määritellä itse, miten se täyttää kansainväliset velvoitteensa. Sillä on kaksi eri vaihtoehtoa: monismi tai dualismi.²⁴ Monistisessa ajattelutavassa, valtiosopimus voimaansaattetaan sellaisenaan osaksi kansallista oikeutta, jolloin se muodostaa kansallisen oikeuden kanssa yhdessä kokonaisuuden. Silloin kansainvälisellä oikeudella on hierarkkisesti korkeampi asema kansalliseen oikeuteen verrattuna.²⁵ Monistinen tapa mahdollistaa kansainvälisen oikeuden periaatteiden soveltamisen suoraan viranomais- ja tuomioistuintoiminnassa. Se edellyttää kuitenkin, että periaatteet ovat riittävän täsmällisiä siten sovellettavaksi. Dualistisessa järjestelmässä valtio tarvitsee erillisen lainsäädäntötoimen, jotta sopimuksen määräyksiä voidaan soveltaa käytännön ratkaisutoiminnassa.²⁶

Kansainväliset velvoitteet voidaan tuoda osaksi kansallista oikeusjärjestystä joko inkorporaation tai transformaation kautta. Transformaatiolla tarkoitetaan, että sopimusvelvoitteet toistetaan eri sanoilla kuin alkuperäisessä sopimuksessa, mutta asiasisältö säilyy vastaavana.²⁷ Inkorporaatiolla tarkoitetaan, että sopimusmääräykset ovat kansallisessa oikeudessa voimassa sellaisenaan eli niihin ei ole tarvittu kansallisten lakien muuttamista erityislakien avulla. Inkorporointi on helppo suorittaa monistisessa järjestelmässä, mutta se on mahdollista myös dualistisessa järjestelmässä.²⁸ Silloin säädös tehdään blankettimuotoiseksi, jolloin sillä ei ole omaa sisältöä vaan se viittaa suoraan kyseessä olevaan sopimukseen ja sen sisältöön. Suomessa on pääasiallisesti käytetty näitä blankettilakeja ja -asetuksia, mutta Suomi tuntee myös edellä mainittujen yhdistelmän eli sekamuotoiset voimaansaattamislait. Kyseisissä laeissa osa säädöksistä on asiasisältöisiä ja osa blankettimuotoisia.²⁹

Euroopan unioni rakentuu kansanvallan ja oikeusvaltion periaatteille. Euroopan unionin perusoikeuskirjan mukaisesti, unioni perustuu ihmisarvon, vapauden, yhdenvertaisuuden ja yhteisvastuun jakamattomiin sekä yleismaailmallisiin arvoihin. Lisäksi unioni on tietoinen henkisestä ja eettisestä perinnöstään. Euroopan unionin perusoikeuskirjalla (C 326/2012) vahvistetaan unionin toimivallan ja tehtävien mukaiset oikeudet. Edellä mainitut perustuvat jäsenvaltioiden yhteisiin valtiosääntöperinteisiin ja kansainvälisiin velvoitteisiin, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamista varten tehtyyn yleissopimukseen, unionin ja

²⁴ Pellonpää 2018, 41.

²⁵ Jyränki 2000, 73.

²⁶ Pellonpää 2018, 43.

²⁷ Jyränki 2000, 213.

²⁸ Pellonpää 2018, 44.

²⁹ Jyränki 2000, 213.

Euroopan neuvoston hyväksymiin sosiaalsiin perusoikeuskirjoihin sekä Euroopan unionin tuomioistuimen ja EIT:n oikeuskäytäntöön.³⁰

Euroopan unionin perusoikeuskirja hyväksyttiin vuonna 2000 ja se sai perussopimuksen aseman Lissabonin sopimuksen tultua voimaan.³¹ Lissabonin sopimuksen (C 306/2007) 6 artiklan ensimmäinen kohta sääntelee unionin tunnustavan ne oikeudet, vapaudet ja periaatteet, jotka esitetään Euroopan unionin peruskirjassa.³² Näin ollen perusoikeuskirjasta tuli osa primäärioikeutta ja se on rikosoikeudellisesti merkityksellinen.³³

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 54 artiklaa on jaettu 7 luvuksi. Ensimmäinen luku koskee ihmisarvoa ja sen 1 artiklan mukaisesti ihmisarvoa on suojeltava ja kunnioitettava. Perusoikeuskirjan 2 artiklassa säädetään, että jokaisella ihmisellä on oikeus elämään ja ketään ei saa tuomita kuolemaan tai teloittaa. Perusoikeuskirjan 4 artiklan mukaisesti ketään ei saa kiduttaa. Nämä vastaavat ovat esitettyinä myös Euroopan ihmisoikeussopimuksessa.³⁴

2.3 Kansallinen sääntely

Suomen valtiosäännössä on sisäistetty dualistinen järjestelmä. Dualistisessa järjestelmässä kansainvälinen oikeus on oma oikeusjärjestyksensä, joka sääntelee kansainvälisiä suhteita ja kansallinen oikeus muodostaa toisen oikeusjärjestyksen, joka sääntelee valtiosisäisiä oikeussuhteita. Nämä kaksi oikeusjärjestelmää toimivat rinnakkain, jolloin kansainvälinen normi ei ole hierarkkisesti korkeammalla kuin kansallinen normi. ”Puhtaassa dualistisessa järjestelmässä”, kansallinen oikeussääntö sivuuttaa aina kansainvälisen oikeuden normin, jos kyseistä normia ei ole saatettu voimaan valtiosisäisesti.³⁵

2.3.1 Suomen perustuslaki

Euroopan unionin jäsenyys on vaikuttanut myös Suomen valtiosääntöön.³⁶ Suomen perustuslaki (PL) on muuttunut ajan kuluessa ja nykyisessä muodossaan perustuslaki tuli voimaan 1.3.2000. Siinä on rakenteita vuosilta 1919–1928 säädetyistä perustuslaeista sekä 1980- ja 1990-luvun uudistuksista.³⁷ Kyseisellä perustuslailla kumottiin edelliset neljä perustuslakia ja ne korvattiin yhdellä. Siihen sisältyy poliittisen vallankäytön sekä poliittista toimintaa ohjaava ja rajoittava normisto. Perusoikeussäännöstönsä kautta se sääntelee

³⁰ Euroopan unionin perusoikeuskirja, 7.12.2000.

³¹ Melander 2015, 176.

³² Lissabonin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan yhteisön perustamissopimuksen muuttamisesta. Lissabon 13.12.2007.

³³ Melander 2015, 176.

³⁴ Euroopan unionin perusoikeuskirja.

³⁵ Jyränki 2000, 74.

³⁶ Jyränki 2000, 54.

³⁷ Jyränki 2000, 28–29.

ainakin välillisesti kaikkien Suomen oikeudenkäyttöpiirissä olevien henkilöiden yhteiskunnallisia suhteita.³⁸ Perustuslaki on valtion oikeudellinen perusta, sillä se järjestää valtionorganit sekä niiden toimivallan ja määrää niiden toimivallan menettelytavat.³⁹

PL 3 § mukaan eduskunta käyttää lainsäädäntövaltaa ja riippumattomat tuomioistuimet tuomiovaltaa, joista korkeimpina tuomioistuimina ovat korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus. PL 1 § 2 momentti turvaa valtiosäännön keinoin ihmisarvon loukkaamattomuuden ja yksilön vapaudet sekä oikeudet.

PL 2 luvussa säännellään ihmisten perusoikeudet. Lähtökohtaisesti perusoikeudet alkavat henkilön syntymän hetkellä ja päättyvät kuolemaan.⁴⁰ Perusoikeus käsitteenä viittaa ensi sijassa valtiosisäiseen oikeuteen, jolloin kyseessä on perustuslakitasoinen sääntely.⁴¹ Kyseisistä perusoikeuksista useimmat ovat transformoituja EIS:sta ja niitä on täsmennetty sitovampaan muotoon kuin mitä ne ovat kansainvälisessä sopimuksessa. PL 2 luku muuntautuu jatkuvasti, koska ihmisoikeustoimielinten päätökset sekä perustuslakivaliokunnan lausunnot muokkaavat sen säännöksiä.⁴² Ihmisoikeussopimukset ovat johtaneet siihen, että perusoikeuksien soveltamista on laajennettu myös henkilöihin, jotka eivät ole Suomen kansalaisia, mutta ovat Suomen oikeudenkäyttöpiiriin kuuluvia.⁴³

Suomen perustuslaki takaa ihmiselle oikeuden elämään, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, vapauteen sekä turvallisuuteen. Rikoslaki on väline, jonka avulla pyritään varmistamaan edellä mainitut perusoikeudet myös käytännössä.⁴⁴ Eutanasian näkökulmasta PL 7 § on kenties kaikista konkreettisimmin. Sen mukaisesti jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei saa kiduttaa tai tuomita kuolemaan, eikä kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. Ihmisen vapautta ei saa riistää mielivaltaisesti tai ilman lain mukaista perustetta. Nämä säännökset ovat täsmennyksiä EIS 2 ja 3 artiklasta.

PL 8 §, jossa säädetään rikosoikeudellinen periaate eli legaliteettiperiaate, on yhtenevä EIS 7 artiklan kanssa. Legaliteettiperiaatteen mukaisesti ketään ei saa pitää syyllisenä sellaiseen rikokseen, jota ei tekohetkellä ole säädetty laissa rangaistavaksi. Henkilöä ei saa rangaista tällaisen teon perusteella ja rangaistus ei voi olla ankarampi kuin rikoksen tekohetkellä laissa on säädetty. Tämä tarkoittaa siis sitä, että henkilöä ei voida rangaista sellaisesta teosta, joka on esimerkiksi historiassa ollut rikos, mutta ei kyseisellä tekohetkellä. PL 8 § ei estä

³⁸ Jyränki 2000, 38.

³⁹ Jyränki 2000, 41.

⁴⁰ Jyränki 2000, 284.

⁴¹ Jyränki 2000, 278. Vrt. Ihmisoikeus -käsite.

⁴² Saraviita 2011, 115.

⁴³ Jyränki 2000, 280.

⁴⁴ Lappi Seppälä 2009, 70.

kuitenkaan soveltamasta lievemmän lain periaatetta, joka on käytössä rikosoikeudessa.

Lievemmän lain periaatteen mukaisesti, jos rangaistavan teon tekohetken jälkeen lain rangaistusasteikkoa on lievennetty, voidaan tuomio antaa lievemmän lain mukaan. PL 8 § kielto- ja tuomioasteikun myötä se on ”ylimmän asteinen perusoikeusjärjestely”.

Legaliteettiperiaatteen mukainen täsmällisyysvaatimus korostuu tilanteissa, joissa osallisuutta rikokseen säännellään poikkeavilla tavoilla siitä, miten rikosoikeudessa on vakiintuneesti käsitetty.⁴⁵

Legaliteettiperiaatteen ohella puhutaan rikosprosessuaalisesta legaliteettiperiaatteesta. Rikosprosessuaalinen legaliteettiperiaate tarkoittaa syyttäjän velvollisuutta nostaa syyte silloin, kun näyttöä teosta on riittävästi ja teko on rangaistava. Edellä mainitun periaatteen lieventävänä periaatteena ja vastapainona on opportunitaattiperiaate, joka antaa syyttäjälle oikeuden olla nostamatta syytettä tietyissä erikoistilanteissa.⁴⁶

PL 10 § mukaisesti ihmisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Lailla voidaan säätää välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimista, mikäli sen avulla turvataan perusoikeuksia tai tutkitaan rikosta. Lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista koskien ihmisen viestien salaisuutta, jos kyseessä on henkilön tai yhteiskunnan turvallisuutta tai kotirauhaa koskeva rikostutkinta, oikeudenkäynti, turvallisuustarkastus tai vapaudenmenetys. Kyseinen pykälä on yhtenevä EIS 8 artiklan kanssa.

2.3.2 Suomen rikoslaki

Suomen rikoslaki lukeutuu Euroopan kaikkein vanhimpiin rikoslakeihin ja sen perusrakenne on säilynytkin nykypäivään asti. Rikoslain ikä viittaa lähinnä rikoslain alkuperäiseen päiväykseen, sillä sitä on osittain uudistettu vuosikymmenien ajan.⁴⁷

Suomen rikoslaki (RL) julkaistiin vuonna 1889 ja se tuli voimaan 1894.⁴⁸ Rikoslain sisältö on muuttunut ja tulee muuttumaan ajan myötä. Sen sisältöön tulee uuskriminalisointeja sekä dekriminalisointeja. Toisin sanoen jotkut teot säädetään rangaistavaksi ja jotkut teot säädetään sallituiksi.⁴⁹ Rikoslain suojatessa yksilön perusoikeuksia antaa se myös viranomaisille oikeuden puuttua yksilön oikeuksiin, jotka yleensä ovat suojattuina. Suomessa rikosoikeus kansainvälistyy jatkuvasti.⁵⁰

⁴⁵ Saraviita 2011, 167–168.

⁴⁶ Saraviita 2011, 163.

⁴⁷ Koskinen 2009, 88.

⁴⁸ Frände 2012, 13.

⁴⁹ Lappi-Seppälä 2009, 43.

⁵⁰ Lappi-Seppälä 2009, 70.

Rooman perussäännöllä⁵¹ perustettiin kansainvälinen rikosoikeustuomioistuin, jonka toimivaltaan kuuluvat rikokset ihmisyyttä vastaan, kansanmurhat sekä sotarikokset. Suomessa Rooman perussääntö inkorporoitiin Suomen lainsäädäntöön asetuksella (56/2002) ja se tuli voimaan 1.7.2002.⁵² Euroopan unionissa direktiiveihin sisältyvät velvoitteet sääntelevät kriminalisoidut teot ja niiden yritykset. Unionin rikosoikeudessa ei ole rikosoikeudellisia oppeja vaan valtioiden tulee käyttää omia rikosoikeudellisia oppejaan soveltaessaan näitä rangaistussäännöksiä.⁵³

2.3.3 Rikos

Suomen rikosvastuu vaatii, että henkilö osallistuu sellaiseen rikokseen, joka on itsenäisenä päätekona rangaistava.⁵⁴ Rangaistusvastuun perustaminen sellaiseen teokseen, jota ei ole laissa säädetty rangaistavaksi on kielletty.⁵⁵ RL 3:1 laillisuus- eli legaliteettiperiaatteen mukaisesti teko on rikos vain silloin, kun se on tekohetkellä laissa säädetty rangaistavaksi. Legaliteettiperiaate ei koske ainoastaan rikoslakia vaan koko oikeusjärjestystä. Ketään ei siis saa pitää syyllisenä sellaisesta teosta, joka ei ollut tekohetkellä laissa säädetty rangaistavaksi eikä rikoksesta saa tuomita ankarampaa rangaistusta, joka on laissa säännelty.⁵⁶ Kyseinen periaate on säädetty myös PL 8 §, niin kuin edellä mainittu.

Oikeuskirjallisuudessa rikos voidaan kuitenkin jakaa kahteen: legaaliseen ja luonnolliseen rikoskäsitteeseen. Legaalinen rikoskäsite käsittää sellaisen teon, joka on laissa määrätty rangaistavaksi. Luonnollinen rikoskäsite on monimutkaisempi ja sen avulla rikosta on yritetty määritellä seuraavasti: rikos on sellainen teko, joka on rangaistava ajasta ja paikasta riippumatta. Jälkimmäinen määrittely on käytännössä mahdoton, sillä rikoksen määrittelyyn vaikuttavat niin politiikka kuin kansantahto, ja näihin vaikuttavat vahvasti ajan henki ja kulttuuri.⁵⁷ Rikoksen ja rangaistuksen kokonaisuus, on rikoksen käsite.⁵⁸

Rikoksen vastuuedellytysten tutkintajärjestys etenee kolmivaiheisesti. Ensimmäisenä on tunnusmerkistön mukaisuus. Tunnusmerkistön peruselementtejä ovat itse teko, sekä kausaliteetti, teon huolimattomuus ja sen tahallisuus sekä tuottamus. Mikäli todetaan, että rikoksen tunnusmerkistö täyttyy ja sille ei ole poissulkevia perusteita, tulee tutkia olisiko teko

⁵¹ Yhdistyneet Kansakunnat 17.7.1998.

⁵² Tasavallan presidentin asetus Kansainvälisen rikostuomioistuimen Rooman perussäännön voimaansaattamisesta sekä perussäännön lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta ja perussäännön soveltamisesta annetun lain voimaantulosta. Annettu 14.06.2002.

⁵³ Frände 2012, 14–15.

⁵⁴ Nuotio, 2014, 279.

⁵⁵ Frände 2012, 27.

⁵⁶ Lappi-Seppälä 2009, 70.

⁵⁷ Lappi-Seppälä 2009, 41–42.

⁵⁸ Frände 2012, 7.

kuitenkin mahdollista tulkita sallituksi eli oikeudenmukaiseksi. Tällöin teolle tulisi löytyä oikeuttamisperuste, esimerkiksi RL 4:4 mukainen hätävarjelu tilanne. Teon täyttäessä tunnusmerkistön ja todettaessa sen olleen oikeudenvastainen, tutkitaan syyllisyys eli voidaanko tekijää moittia. Tuomari ottaa tässä tilanteessa huomioon laissa mainitut anteeksiantoperusteet: RL 3:4:1 mukainen vastuuikä, RL 3:4:2 mukainen syyntakeettomuus, RL 4:2 mukainen kieltoerehdys ja RL 4:4:2 hätävarjeluun liioittelu. Tekijän tulee siis olla vähintään 15-vuotias ja psyykkisesti vakaa tekohetkellä. Tekijän on pitänyt olla myös tietoinen, että teko on oikeuden vastaista, ja tekohetkellä tekijä itse ei ole ollut sellaisen hyökkäyksen kohteena, että tekijän on täytynyt puolustautua teon vastaamalla tavalla.⁵⁹ Mikäli kaikki edellä esitetyt edellytykset toteutuvat, voidaan henkilöä syyttää tehdystä rikoksesta.⁶⁰

2.3.4 Rangaistus

Ensisijaisesti käytettävä rangaistuksen määritelmä on muodollinen. Sen mukaisesti rangaistukset voidaan jakaa kolmeen eri ryhmään: päärangaistukset, erityiset päärangaistukset ja lisärangaistukset. Päärangaistuksia ovat vankeus, valvontarangaistus, sakko, rikesakko, yhteisösakko sekä yhdyskuntapalvelu. Lisärangaistuksia, kuten oheissakkoa ja viraltapanaa, voidaan käyttää vain näiden edellä mainittujen ohella. Erityisiä päärangaistuksia ovat nuorisorangaistus, virkamiehen varoitus sekä sotilaiden kurinpitorangaistukset.⁶¹

Sisällöllisesti rangaistuksen määritelmäksi voidaan asettaa seuraavat asiat: rangaistavan tulee pitää rangaistusta pahana ja hänen tulee haluta välttää se, rankaiseminen tehdään tietoisesti sekä suunnitelmallisesti ja rangaistukseen tuomitsijalla on juridinen oikeus siihen sekä rangaistuksen syynä on oikeuteen kuuluvan normin rikkominen.⁶² Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti rikoksen ja rangaistuksen tulee olla oikeudenmukaisessa suhteessa. Tämän oikeudenmukaisuuden tulee olla näkyvässä muun muassa verrattaessa eri rikosten keskinäisten rangaistusten eroja.⁶³

Rikoksen avunantaja voi joutua rikosvastuuseen myös. Rikoksen avunannosta säädetään RL 5:6. Kyseisen säädöksen mukaisesti sellainen henkilö, joka ennen rikosta tai sen aikana auttaa toista henkilöä tahallisen rikoksen tai rangaistavan yrityksen teossa, tuomitaan avunannosta rikokseen saman lainkohdan perusteella kuin itse tekijäkin.

⁵⁹ Frände 2012, 10.

⁶⁰ Frände 2012, 9–10.

⁶¹ Frände 2012, 1.

⁶² Frände 2012, 2.

⁶³ Lappi-Seppälä 2009, 71.

RL 6:6 säädetään, että rangaistuksen lieventämisperusteena voi olla rikokseen johtanut inhimillinen myötätunto, asianomistajan poikkeuksellisen suuri myötävaikutus tai tekijän sekä asianomistajan välillä vallitseva sovinto teosta. RL 6:7 mukaisesti rangaistusta lieventävinä seikkoina tulee ottaa huomioon myös tekijälle rikoksesta johtunut tai tuomiosta aiheutuva muu seuraus, tekijän korkea ikä, heikko terveydentila tai muut henkilökohtaiset olot, tai jos rikoksen tekohetkestä on huomattavan pitkä aika. RL 6:8 mukaisesti rangaistusta määrättäessä voidaan noudattaa lievennettyä rangaistusasteikkoa, jos: tekijä on tekohetkellä alle 18-vuotias, rikos on jäänyt yritykseksi, tekijä tuomitaan avunantajana rikokseen tai hänen osallisuutensa rikokseen on muuten selvästi vähäisempi verrattuna muiden osallisuuteen, rikoksen olosuhteet tekohetkellä muistuttavat vastuuvapausperusteiden soveltamiseen johtavia olosuhteita, tai siihen on edellä mainituilla tai muilla poikkeuksellisilla perusteilla syynsä.

2.4 Rikoslain luku 21

Suomen rikoslain luvussa 21 säädetään henkeen ja terveyteen kohdistuvista rikoksista. RL 21:1 säädetään taposta vankeutta määrääjäksi ja vähintään kahdeksaksi vuodeksi. RL 21:2 määrittelee murhaksi sellaisen tapon, joka tehdään vakaasti harkiten, erityisen julmalla tai raa'alla tavalla, vakavaa yleistä vaaraa aiheuttaen tai tappamalla virkamies, joka virkansa puolesta on ylläpitämässä järjestystä tai turvallisuutta. Viimeisimpänä mainittu virkamies voi olla esimerkiksi poliisi, joka on suorittamassa tehtävää.⁶⁴ Murhasta tuomiona on säädetty vankeutta elinkaudeksi. RL 21:3 mukaisesti surma on tappo, joka on kokonaisuutena arvostellen lieventävien seikkojen vallitessa toteutettu. Siihen vaikuttavat: teon poikkeukselliset olosuhteet, rikosentekijän vaikuttimet sekä muut seikat. Tuomiona surmasta on vankeutta vähintään neljä vuotta ja enintään kymmenen. Kaikista tapon muodoista yrityskin on rangaistava. RL 21:8 säädetään, että mikäli henkilö aiheuttaa toisen kuoleman huolimattomuudellaan on hänet tuomittava kuolemantuottamuksesta. Rangaistuksena voi olla joko sakko tai vankeutta enintään kaksi vuotta.

RL 21:15 säädetään pelastustoimen laiminlyönnistä. Sen mukaisesti, henkilön ollessa tietoinen, että toinen henkilö on hengenvaarassa tai vakavassa terveyden vaarassa ja jättää hankkimatta tai antamatta sellaista apua tälle, jota tilanteessa voitaisiin kohtuudella odottaa, syyllistyy hän pelastustoimen laiminlyöntiin. Kyseisen säädöksen rikkomisesta, rangaistuksena on sakko tai vankeutta enintään kuusi kuukautta. Tämä tulee erottaa RL 3:3, jossa säädetään laiminlyönnin rangaistavuudesta. Laiminlyönti on RL 3:3 mukaisesti rangaistavaa, jos henkilöllä on ollut erityinen oikeudellinen velvollisuus estää tunnusmerkistön mukainen seuraus. Kyseinen velvollisuus voi perustua henkilön virkaan tai

⁶⁴ Lappi-Seppälä 2009, 494.

asemaan, tekijän ja uhrin väliseen suhteeseen, henkilön tehtävän ottamiseen tai sopimukseen, tekijän vaaraa aiheuttaneeseen toimintaan tai muuhun tällaiseen rinnastettavaan syyhyn.

RL 21:14 mukaisesti henkilö syyllistyy heitteillepanoon, jos hän aiheuttaa toiselle avuttoman tilan tai jättää toisen henkilön, josta on velvollinen huolehtimaan, sellaiseen tilaan, joka on vaaraksi hänen terveydelleen tai hengelleen. Rangaistukseksi heitteillepanosta on sakko tai vankeus enintään kahdeksi vuodeksi.

3 Käsitteet

Eutanasiasta puhuttaessa voidaan käyttää myös käsitettä armokuolema. Sen takia on tärkeää määritellä myös kuolema. Ihmisen eri solut kuolevat eri aikaan ja ”kuoleminen on ketjureaktio”. Elimistön täydellistä kuolemista ei voida asettaa kuoleman määritelmäksi, koska se vaatisi kaikkien solujen kuolemista ja jotkin lihassolut kestävät hapenpuutetta useita tunteja. Kuolema voidaan siis määritellä usein eri tavoin.⁶⁵

Suomessa lain ihmisen elimien, kudoksien ja solujen lääketieteellisestä käytöstä (101/2001) 21 § määrittelee kuoleman seuraavasti: ”Ihminen on kuollut, kun kaikki hänen aivotoimintansa ovat pysyvästi loppuneet.” Suomessa kuoleman kriteerit ovat siis selkeästi määritelty sekä juridisesta että lääketieteellisestä näkökulmasta. Kysymyksi jää edelleen, että milloin kuolema alkaa. Kuoleman alkamishetken määrittely on merkityksellinen osa sitä, missä vaiheessa sairautta voitaisiin katsoa eutanasian olevan sallittua.⁶⁶

3.1 Eutanasia

Eutanasia on kreikan kielestä ”eu-thanatos” käännetty ja se tarkoittaa hyvää kuolemaa.⁶⁷ Alun perin sillä tarkoitettiin lääkintätaidon osaa, joka huolehti kuolevista lieventämällä kuoleman epämiellyttävyyttä ja auttoi potilasta luonnolliseen kuolemaan ilman kipuja. Myöhemmin eutanasialla on ruvettu tarkoittamaan enemmän lääketieteellistä laupeuskuolemaa.⁶⁸

Eutanasia merkitsee siis parantumattomasti sairaan ihmisen kuoleman nopeuttamista. Voidaan puhua myös armosurmasta tai laupeuskuolemasta. Armosurmassa kuolema on sairaalle ihmiselle parempi vaihtoehto kuin elämän eläminen tuskissa. Eutanasiaa on tilanne,

⁶⁵ Pahlman 2003, 301.

⁶⁶ Pahlman 2003, 304.

⁶⁷ Pahlman 2003, 305.

⁶⁸ Blomquist 1964, 23.

jossa ihminen itse pyytää kuolemaa ja hänen annetaan kuolla kivuttomasti ja kuolema on hänelle enemmän hyvä kuin paha asia. Eutanasia jaetaan juridisen perusjaottelun mukaisesti aktiiviseen ja passiiviseen eutanasiaan. Eutanasialle synonyymi on kuolinapu, joka voidaan jakaa juridisesti samalla tavalla aktiiviseen ja passiiviseen. Kuolinavulla lyhennetään ihmisen kipuja ja kärsimyksiä, mutta samalla myös hänen elämäänsä.⁶⁹

3.1.1 Aktiivinen eutanasia

Eutanasian sääntelyllä tarkoitetaan yleensä nimenomaisesti aktiivisen eutanasian sääntelyä.⁷⁰ Aktiivisessa eutanasiassa henkilö aiheuttaa suoralla toimellaan toisen kuolemansairaana henkilön kuoleman, esimerkiksi antamalla kuolettavaa lääkettä.⁷¹ Tämä on Suomessa rangaistavaa henkirikoksia koskevan lainsäädännön nojalla, toisin sanoen suoraa rikoslain säännöstä siitä ei ole.⁷² Tässä tutkimuksessa eutanasialla tarkoitetaan aktiivista eutanasiaa, ellei toisin ole mainittu.

3.1.2 Passiivinen eutanasia

Passiivisessa eutanasiassa kuolemansairaana henkilön aktiiviset hoitotoimet keskeytetään tai niitä ei aloiteta ollenkaan, jonka seurauksena henkilön kuolema nopeutuu.⁷³ Passiivisessa eutanasiassa kuolinsyy on itse sairaus.⁷⁴ Passiivista eutanasiaa voi olla lisäksi sellainen tilanne, jossa hoitoa ei aloiteta ollenkaan.⁷⁵ Edellä mainitun kaltaiseksi tilanteeksi voidaan lukea myös hyväksyttävän lääkintäkäytännön mukainen kuolinhoito, jossa henkilön elämää ylläpitävät hoitotoimet lopetetaan. Se ei ole henkirikos.⁷⁶ Passiivista eutanasiaa on esimerkiksi tilanne, jossa henkilö jouduttaa toisen henkilön väistämätöntä kuolemaa antamalla morfiinia useammin kuin olisi tarvetta lieventääkseen sairaana henkilön kipuja.⁷⁷

Henkilön ollessa sairaalassa on häntä hoitavalla lääkärillä oikeus pidättäytyä suurista hoitotoimenpiteistä, jos ne pidentäisivät henkilön kärsimystä ilman hyötyä tai, jos toimenpiteet olisivat potilaan hengen pelastamisen kannalta turhia.⁷⁸ Potilaslain 6 §:ssä säädetään, että potilasta tulee hoitaa yhteisymmärryksessä hänen kanssaan. Potilaan kieltäytyessä hänelle ehdotetusta hoidosta tulee häntä hoitaa mahdollisuuksien mukaan muulla lääketieteellisesti hyväksyttävällä tavalla. Mikäli täysi-ikäinen henkilö itse ei ole

⁶⁹ Pahlman 2006, 154–155.

⁷⁰ ETENE 2012, 3.

⁷¹ Pölönen 2018, 401.

⁷² Lappi-Seppälä 209, 469.

⁷³ Pölönen 2018, 401.

⁷⁴ Pahlman 2006, 155.

⁷⁵ Pahlman 2003, 309.

⁷⁶ HE 185/1991 vp, 12.

⁷⁷ Blomquist 1964, 25.

⁷⁸ Lappi-Seppälä 2009, 469.

kykenevä päättämään kyseisestä hoidosta tulee henkilön laillista edustajaa, lähiomaista tai muuta läheistä kuulla ennen hoitopäätöksen tekoa ja saada heiltä suostumus hoitoon. Lääkäriliiton toteuttamassa ”Lääkäri ja kuolinapu - kyselyssä” vuonna 2016 kävi ilmi, että noin 40 % kyselyyn vastanneista on joskus lievittänyt potilaan kipua, vaikka tiedosti sen lyhentävän tämän elinikää. Samassa kyselyssä 87 % koki toimineensa näissä tapauksissa oikein.⁷⁹

Passiivinen eutanasia on tunnistettu kansainvälisesti eutanasian muodoksi, mutta EIT ei tulkinnoissaan lue passiivista eutanasiaa eutanasiaksi. Tapauksessa Lambert ym. v. Ranska, henkilö jäi täysin vegetatiiviseen tilaan auto-onnettomuuden jälkeen. Hän kärsi vakavista päävammoista onnettomuudessa. Vuonna 2013 hänestä vastaava lääkäri aloitti kuulemismenettelyn, joka on säädettyinä ”Leonetti” -laissa potilaan oikeuksista. Hän kuuli kuutta lääkäriä ja piti myös kaksi kokousta perheen kanssa, johon kuuluivat potilaan puoliso, vanhemmat ja kuusi sisarusta. Viisi kuudesta lääkäristä sekä puoliso ja sisarukset kannattivat hoidon lopettamista. Vuonna 2014 lääkäri päätti lopettaa potilaan keinotekoisen ravitsemuksen ja nesteytyksen. Vanhemmat valittivat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Ranskan lainsäädäntö kieltää tarkoituksellisen elämän päättämisen eli aktiivisen eutanasian, mutta antaa oikeuden lopettaa elämää ylläpitävän hoidon tietyissä olosuhteissa. EIT totesi, että kyseisessä tilanteessa ei ollut kyse eutanasiasta vaan elintoimintoja ylläpitävän hoidon päättämisestä.⁸⁰

3.1.3 Eutanasian eri muodot

Eutanasia voidaan jakaa useammalla eri tavalla. Eettisen ajattelun kannalta eutanasia tulee jaotella vielä vapaaehtoiseen, tahdottomaan ja tahdonvastaiseen. Vapaaehtoinen eutanasiassa henkilö itse pyytää, että hänet surmataan. Tahdottomassa eutanasiassa henkilöltä ei ole mahdollista saada suostumusta. Tahdottoman eutanasian tilanteessa lääkäri arvioi tilanteen, milloin ihmisen elämän jatkuminen on huonompi vaihtoehto kuin sen lopettaminen. Tällaisia tilanteita on esimerkiksi tilanteet, jossa henkilö on halvaantunut tai niin iäkäs, että ei kykene enää päättämään ja muodostamaan tahdonilmaisua.⁸¹ Tahdonvastaisessa eutanasiassa surmataan sellainen henkilö, joka nimenomaisesti on kieltäytynyt antamasta suostumustaan.⁸² Pahlman viittaa teoksessaan Heta Gyllingin jaottelutapaan. Gylling jaottelee eutanasian edellä mainituin tavoin, mutta jakaa tahdottoman eutanasian vielä kolmeen alakohtaan perustuen siihen, tiedetäänkö henkilön

⁷⁹ Lääkäriliitto 2016.

⁸⁰ EIT 46043/14, 1–2.

⁸¹ Pahlman 203, 309.

⁸² Paterson 2008, 27–28.

aikaisemmasta tai nykyisestä mielipiteestä edes jotain, jos henkilöltä ei voida saada oikeustoimikelpoista tahdonilmaisua kyseisellä hetkellä.⁸³

Edellä mainittujen lisäksi voidaan jaotella epäsuora tai kaksoisvaikutteinen eutanasia, jossa henkilö saa suuria lääkeannoksia kipuihinsa, vaikka on tiedossa, että hänen elinaikansa lyhenee sen myötä.⁸⁴ Tulee ottaa huomioon, että kaksoisvaikutteisessa eutanasiassa ei ole muuta mahdollisuutta kipujen lievittämiseen kuin antaa kyseistä lääkettä.⁸⁵ Epäsuorasta tai kaksoisvaikutteisesta eutanasiasta voidaan puhua myös kuolinapuna.⁸⁶

Kaksoisvaikutteisessa eutanasiassa toiminnalla on hyvä tarkoitus, mutta samalla myös kielteinen vaikutus. Implisiittisessä kaksoisvaikutusdoktriinissa myönteinen vaikutus on suurempi kuin kielteinen. Kaksoisvaikutus on otaksuttu hyväksi hoitokäytännöksi osana hyvää terminaali- ja kuolinhoitoa.⁸⁷

Tämän tutkimuksen johtopäätöksenä eutanasia jaotellaan seuraavasti:

1. Suora aktiivinen eutanasia, joka jakautuu vapaaehtoiseen, tahdottomaan.
2. Suora passiivinen eutanasia, joka jakautuu vapaaehtoiseen, tahdottomaan.
3. Epäsuora eutanasia, joka jakautuu vapaaehtoiseen, tahdottomaan.
4. Kaksoisvaikutteinen eutanasia.

Suorassa, aktiivisessa eutanasiassa toinen henkilö päättäisi kuolemansairaana henkilön kärsimyksen kuolettavalla aineella tai muulla vastaavalla tavalla. Suorassa, passiivisessa eutanasiassa toinen henkilö jouduttaisi kuolemansairaana henkilön kuolemaa kivun lievittämisen keinoilla. Kyseisessä tilanteessa hyväksytään henkilön mahdollinen kuolema toiminnan seurauksena, esimerkiksi henkilölle annetaan morfiinia usein. Epäsuorassa eutanasiassa henkilö jättää antamatta lääkkeitä tai hoitoa niitä tarvitsevalle henkilölle tai keskeyttää jo aloitetut hoidot ollessaan tietoinen, että tämä jouduttaa henkilön kuolemaa. Viimeisin voisi mennä jaottelussa myös passiivisen eutanasian alakohdaksi.

Kaksoisvaikutteisessa eutanasiassa toinen henkilö hoitaa kuolemansairasta henkilöä normaalisti, vaikka aavistaa sen johtavan eliniän lyhenemiseen. Kaksoisvaikutteisessa eutanasiassa kuolema ei ole tarkoitettu vaan se tulee niin sanotusti ”sivuvaikutuksena”.⁸⁸

Tämän tutkimuksen eutanasian jaottelussa jätettiin tahdonvastainen eutanasia kokonaan pois. Aiemmin eutanasian määrittelyssä selvitettiin, että eutanasiassa ihmisen annetaan kuolla omasta pyynnöstään, joten tahdonvastainen eutanasia -käsitteenä on mahdoton.

⁸³ Pahlman 2003, 309.

⁸⁴ Palo 1994, 465–467.

⁸⁵ Blomquist 1965, 25.

⁸⁶ Pahlman 2003, 307.

⁸⁷ Pahlman 2003, 345–346.

⁸⁸ Blomqvist 1964, 25.

Tahdonvastainen eutanasia on EIS 2 artiklan mukaisesti kielletty ja se tulee olla kansallisessa lainsäädännössä kriminalisoitu.⁸⁹ On vaikeaa ratkaista oleellinen kysymys: kuinka paljon tahdonvastainen eutanasia lopulta liittyy eutanasiaan.⁹⁰ Tahdonvastaisessa eutanasiassa on kyse elämän päättämisestä tai lyhentämisestä ilman oikeustoimikelpoisen henkilön tahtoa, jolloin ihmisen elämän päättäminen on murha tai tappo.⁹¹ Tahdonvastaisen eutanasian laillistaminen Suomessa on mahdoton ajatus, sillä eutanasia perustuu henkilön omaan tahtoon, niin kuin edellä mainittu.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että sellainen tilanne ei voi olla eutanasiaa, jossa henkilö ei ole kykenevä antamaan suostumustaan tiedottoman tilansa tai muun vastaavan syyn johdosta.⁹² Silloin tahdotonta eutanasiaa ei tarvitsisi määritellä ollenkaan, mutta tässä tutkimuksessa sen mahdollisuutta kuulua eutanasian sallittavaksi muodoksi selvitetään.

3.2 Itsemurha ja itsemurhan edistäminen

Itsemurhassa henkilö itse tarkoituksellisesti aiheuttaa oman kuolemansa ja muut henkilöt eivät vaikuta tai auta tässä teossa. Toisin sanoen henkilö itse tekee tarvittavat teot itsensä tappamiseksi ilman, että toinen henkilö tai henkilöt painostavat siihen suoraan.⁹³ Suomen lainsäädäntö ei rankaise itsemurhasta. Rikosoikeudellinen vastuu ei kuitenkaan ole mahdoton itsemurhatilanteissa. Itsemurhan yritys ei ole mihinkään tekoon oikeuttava peruste.⁹⁴ Esimerkkinä KKO 1992:92, jossa autoilija yritti mahdollisesti tehdä itsemurhaa ajamalla tarkoituksella vastaantulijoiden kaistalla noin 800 metriä. Kyseisellä matkalla hän törmäsi vastaan tulleeseen autoon, jonka kuljettaja menehtyi. Mielentilatutkimusten perusteella teko perustui itsemurha-ajatukseen, vaikka henkilö itse kiisti sen. Korkein oikeus totesi, että itsemurha-aikomus ei poistanut teon tahallisuutta ja näin ollen henkilö surmasi tahallaan vastaantulevan auton kuljettajan.⁹⁵

Itsemurhan edistäminen tarkoittaa joko yllytystä tai avunantoa itsemurhaan tai molempia edellä mainituista samanaikaisesti. Itsemurhan edistämässä henkilö antaa lääkärin määräämiä lääkkeitä kuolemansairaalle henkilölle, jotka hän lopulta itse ottaa. Itsemurhan edistämistä on myös tilanne, jossa toisena osapuolena on lääketieteen ammattilainen, joka määrää ja antaa henkilölle lääkkeitä, jotka kyseisessä tilanteessa potilas itse ottaa. Lääkkeitä pyytävän henkilön tulee ymmärtää tekojensa seuraukset.⁹⁶ Itsemurhan edistämistä on

⁸⁹ Pölonen 2018, 402.

⁹⁰ Blomquist 1964, 25.

⁹¹ Palo 1994, 465–467.

⁹² Hahto 2004, 261.

⁹³ Pahlman 2003, 310.

⁹⁴ Nuotio 2014, 280.

⁹⁵ KKO 1992:92.

⁹⁶ Pahlman 2003, 360.

esimerkiksi tilanne, jossa henkilö asettaa lääkeannoksen toisen henkilön saataville, kun kyseinen henkilö on aikeissa päättää elämänsä.⁹⁷ Itsemurha voi näyttäytyä toisen surmana, mikäli itsemurhan tekijä ei ole riittävän kykenevä päättämään omista asioistaan. Silloin itsemurhan edistäjä voi joutua rikosvastuuseen ja rangaistavaksi toisen henkilön tahallisesta henkirikoksesta.⁹⁸

Suomessa itsemurha on ollut kriminalisoitu. Silloin itsemurhan tehneet haudattiin häpäisevin menoin tai kirkko ei suostunut siunaamaan heitä ollenkaan.⁹⁹ Tuohon aikaan rangaistuksen pelkona itsemurhan tekeväle toimi häpäisy sekä ikuinen kadotus. Vuoden 1734 Ruotsi-Suomen valtakunnallisen lain ”Pahategon Caarien” luku 13 säänteli itsemurhasta. Pahategon Caarien 13:1 mukaisesti tuomarin katsoessa henkilön surmanneen itsensä, tuli mestaajan viedä ruumis metsään ja kaivaa maahan. Mikäli kuollut henkilö oli tehnyt itsemurhan ollessaan heikkopäinen tai muun tuskan vallassa, saivat muut pidellä ja haudata hänet. Itsemurhan yrityskin oli rangaistava. Itsemurhan yrityksestä Pahategon Caarien 13:4 mukaisesti rangaistuksena oli vesi- ja leipävankeus, raipan tai vitsojen iskut.

1800-luvulla asenteet itsemurhaa kohtaan alkoivat muuttumaan hitaasti. Mielenhäiriössä itsensä surmannut voitiin haudata tuolloin jo hiljaisin menoin kirkonmaalle. Henkilön surmatessa itsensä vakaasti harkiten tuli hänet haudata muualle. Vuoden 1868 kirkkolaissa annettiin itsemurhan tehneelle oikeus tulla haudatuksi hiljaisuudessa kirkkomaahan.¹⁰⁰

Nykyään itsemurha ei ole Suomessa rikos. Itsemurhan kriminalisoinnin myötä voitaisiin asettaa vastuuseen henkilö, joka edistää toisen henkilön itsemurhaa.¹⁰¹ Hallituksen esityksen (1966/68) mukaisesti, henkilö, joka taivuttaa, viettelee tai tahallaan auttaa toista henkilöä tekemään itsemurhan, tulee tuomita itsemurhan edistämisestä. Rangaistuksena tästä on joko kuritushuonetta tai vankeutta enintään neljä vuotta. Mikäli itsemurhassa auttaja on toiminut lieventävien olosuhteiden vallitessa ja yrittänyt surmata itsensä, voidaan hänet jättää tuomitsematta. Itsemurhan edistäjän toimiessa ”omanvoitonpyynnöstä” tulee hänet tuomita törkeästä itsemurhan edistämisestä. Rangaistuksena tästä on kuritushuonetta enintään kuusi vuotta.¹⁰² Itsemurhan edistäminen ei tullut kuitenkaan kriminalisoiduksi.¹⁰³ Mikäli itsemurhan edistäminen kriminalisoitaisiin, vaatisi se itsemurhankin kriminalisoinnin, sillä niin kuin edellä mainittu, pääteon tulee olla rangaistava, jotta vastuu rikokseen osallistumisesta on mahdollinen.

⁹⁷ ETENE 2012, 2.

⁹⁸ Nuotio 2014, 280.

⁹⁹ Pajuoja 1989, 127.

¹⁰⁰ Pajuoja 1989, 133–135.

¹⁰¹ Lappi-Seppälä 2009, 469.

¹⁰² HE 68/1966 vp, 16.

¹⁰³ HE 94/1993 vp, 90.

Tärkeää on ymmärtää aktiivisen eutanasian ja itsemurhan edistämisen ero. Aktiivisessa eutanasiassa toinen henkilö suorittaa sellaisen teon kuolemansairasta henkilöä kohtaan, joka johtaa tämän kuolemaan. Itsemurhan edistämisessä toinen henkilö antaa esimerkiksi tarvittavat välineet, jotta henkilö voi itse suorittaa oman elämänsä lopettamisen. Eutanasia tilanteeseen verrattuna mahdollinen henkirikosvastuu voi määräytyä vapaammin itsemurhan edistämisen tilanteessa, koska rikosoikeudellinen vastuu vaatii siinä erikseen perustelut. Eutanasian rikosvastuu seuraa suoraan henkirikoksen tunnusmerkistöistä.¹⁰⁴

3.3 Hoitotahto

Suomenkielinen hoitotahto tulee Yhdysvalloissa käytetystä käsitteestä ”living will”. Vanhemmissa lähteissä puhutaan myös hoitotestamentista. Puhuttaessa hoitotahdosta tarkoitetaan henkilön tahdonilmaisua tulevasta hoidosta tai hoitolinjasta. Tällainen tehdään etukäteen sellaista tilannetta varten, jossa hoidettava ei pystyisi ilmaisemaan tahtoaan koskien omaa hoitoaan lääkärille esimerkiksi onnettomuuden vuoksi.¹⁰⁵

Hoitotahto voi olla kirjallinen tai suullinen ja ihminen voi kieltää elämäänsä pidentävän hoidon silloin, kun olisi todennäköistä, että se vain pidentäisi kärsimystä.¹⁰⁶ Toisin sanoen potilas voi määrätä, että hänelle suunniteltua hoitoa ei toteuteta tai, että aloitettu hoito lopetetaan. Potilas ei voi kuitenkaan määrätä itselleen aktiivista eutanasiaa hoitotahdossaan.¹⁰⁷

3.4 Slippery slope

Slippery slope -käsite voidaan kääntää kalteva pinta -käsitteeksi. Sillä pyritään osoittamaan, että jokin hyväksyttävä teko tai toiminta voi johtaa sellaiseen tekoon tai toimintaan, joka ei ole hyväksyttävää. Eutanasiaa tarkastellessa kyseinen käsite tarkoittaa, että mikäli vapaaehtoinen eutanasia hyväksyttäisiin ja laillistettaisiin, seuraisi siitä tahdonvastaisen eutanasian hyväksyntä tulevaisuudessa. Toisaalta slippery slope ilmenee siten, että eutanasia ei välttämättä rajoittuisikaan ainoastaan kuolemansairaisiinhenkilöihin, joiden lähitulevaisuuteen kuuluu fyysisesti väistämätön kuolema, vaan eutanasia tulisi kyseeseen myös psyykkisesti sairaiden henkilöiden kanssa.¹⁰⁸

Eutanasian vastustajat pelkäävät eutanasian kriteerien löystymistä, mutta puolustajat vastaavat pelolla lääketieteen liian aggressiivisesta hoidosta, joka aloitetaan ilman henkilön kuulemista ja joka on raskasta sekä elämänlaatua heikentävää. Samantapaisia pelkoja

¹⁰⁴ Nuotio 2014, 282.

¹⁰⁵ Pahlman 2003, 243.

¹⁰⁶ Pahlman 2003, 246.

¹⁰⁷ Pahlman 2003, 342.

¹⁰⁸ Pahlman 2003, 347.

slippery slope -argumentaatiolla tuotiin esille, kun Suomessa hyväksyttiin aivokuolema ihmisen luonnolliseksi kuolemaksi vuonna 1971.¹⁰⁹

4 Eutanasian historia Suomessa

Eutanasian historiaa Suomessa selvittäessä, tutkittiin nimenomaisesti Suomen rikoslain kehittymistä ja eutanasian näkymistä siinä. Rikoslainsäädäntö koskien henkeä ja terveyttä ovat osa rikoslain alkuperäistä sisältöä. Rikosoikeuden peruskäsitteistä suuri osa on muotoutunut henkirikossäännösten soveltamisongelmat huomioiden, esimerkiksi rikosoikeudellinen syntyakeisuus ja hätävarjelu. Henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten sääntely uudistettiin perusteellisesti vuonna 1969.¹¹⁰

4.1 Rikoslain uudistaminen 1969

Hallitus antoi marraskuussa 1965 esityksen Eduskunnalle henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta (68/1966). Eduskunta hajosi vaalien myötä ja näin ollen asian käsittely jäi kesken suuressa valiokunnassa ja asia raukesi. Eduskunta lausui marraskuussa 1965, että koko rikoslain uudistamista olisi kiirehdittävä. Hallitus saattoi asian uudelleen eduskunnan käsiteltäväksi siltä pohjalta, millaiseksi se jäi lakivaliokunnassa valmistelun jälkeen vuonna 1965.¹¹¹

Hallituksen esityksessä rikoslain 21 luvun 2 §:stä todettiin, että murhaan syyllistyneelle henkilölle rangaistuksena tulee elinikäinen tuomio kuritushuoneessa. Tilanteessa tulisi huomioida, mikäli murha on tehty säälistä, epätoivosta tai muusta vastaavasta syystä. Esimerkkinä edellä mainitusta voisi olla tilanne, jossa parantumattomasti sairaalle henkilölle on annettu kuolinapua. Näissä tapauksissa elinkautisen kuritushuoneen rangaistus olisi liian ankara. Kyseisissä tilanteissa tuomio voisi olla vähintään kuuden vuoden kuritushuonerangaistus.¹¹²

Hallituksen esityksen (68/1966) RL 21:3:ssä säädettiin pyynnöstä surmaaminen. Sen mukaisesti henkilö, joka surmaa toisen tämän omasta pyynnöstä syyllistyy pyynnöstä surmaamiseen. Rangaistuksena syyllinen joutuu vankeuteen vähintään kuudeksi kuukaudeksi tai kuritushuoneeseen enintään kuudeksi vuodeksi. Pyyntöä surmaamisen yritys on rangaistava.¹¹³ Eduskunta ei säätänyt itsemurhan edistämistä rangaistavaksi, vaikka hallitus

¹⁰⁹ Palo 1994, 465–467.

¹¹⁰ Lappi-Seppälä 2009, 464.

¹¹¹ HE 68/1966, 1.

¹¹² HE 68/1966, 3.

¹¹³ HE 68/1966, 15.

näin esitti. Perusteena oli, että pyynnöstä surmaamisessa tekijänä on toinen henkilö, mutta itsemurhassa ihminen itse surmaa itsensä. Pyyntöä surmaaminen ei vaatinut, että pyytäjällä olisi parantumaton sairaus, joka on olennainen osa eutanasian määritelmää.¹¹⁴

Eduskunnan lakivaliokunta vastusti eutanasiaa mietinnössään 1969 valtiopäivillä. Lakivaliokunta määritteli eutanasian toisen elämän lopettamiseksi säälistä ja armeliaisuudesta. Heidän mukaansa eutanasian salliminen voisi johtaa väärinkäsityksiin koskien potilaiden turvallisuutta. Hoitohenkilökunnan hoitovelvollisuus ulottuu myös kuoleviin potilaisiin. Hoitoon kuuluu myös hoidon lopettamista koskevat päätökset, jonka takia lakivaliokunnan mukaan ei tarvittu uutta lainsäädäntöä siltä osin. Näin ollen passiivinen eutanasia on osa lainmukaista hyvää hoitokäytäntöä.¹¹⁵

4.2 Rikoslain uudistaminen 1995

Hallituksen esityksen (94/1993) mukaisesti aloitettiin rikoslain kokonaisuudistus, jotta se vastaisi muuttuneita olosuhteita.¹¹⁶ Hallitus ehdotti, että silloin voimassa ollut rikoslain 3 § eli pyynnöstä surmaaminen jätetään pois rikoslaista. Ongelmana kyseisessä lakipykälässä nähtiin, että rikosoikeudellisessa kirjallisuudessa lainkohtaa tulkittiin siten, että se vaatisi sääliä. Lainkohta kuitenkin edellytti pätevää pyyntöä eli pyytäjän tuli olla mieleltään terve sekä oikeudellisesti pätevä ilmaisemaan tahtonsa. Kyseenalaiseksi muodostuikin, että onko kovissa kivuissa oleva henkilö, joka uskoo pian kuolevansa, pätevä tahdonilmaisuuksiin. Tilalle säädettiin surma, jota sovelletaan sellaisissa tilanteissa ”joissa olisi kohtuutonta tuomita rangaistus tapon perusasteikon mukaan”. Uuteen rikoslakiin ei ehdotettu erityissäännöstä koskien pyynnöstä surmaamista, sillä kyseinen säännös ei aseta sellaisia moraalisia vaatimuksia surmaajalle, jotka perustelisivat lievemmän rangaistuksen kuin tapon. Lisäksi hengen suojaamisen näkökulmasta ei voida antaa oikeudellista merkitystä surmaamisen pyynnölle, sillä kyseiseen tekoon liittyy niin suuri katumisen riski. RL 3:5 mukaisesti laissa tarkoitettu teko on rangaistava ainoastaan, jos se on tahallinen. Näin ollen vähimmäistuomio surmalle, voidaan alittaa kyseisen pykälän perusteella joissain tapauksissa.¹¹⁷

Esityksen (94/1993) valmisteluissa harkittiin kuolinhoitoa koskevan rajoitussäännöksen säätämistä. Tämä olisi tarkoittanut sitä, että lakitekstiin olisi kirjattu mikä on hyväksyttävän lääkintäkäytännön mukaista toimintaa. Tällöin katsottiin, että nykykäytäntö ei muuttuisi rajoitussäännöksellä ja elintoimintaa ylläpitävistä hoitotoimista luopuminen on tarkoituksenmukaisempaa jättää tavanomaisoikeudellisen käytännön varaan.¹¹⁸ Lakivaliokunta

¹¹⁴ Pahlman 2003, 334.

¹¹⁵ Pahlman 2003, 334.

¹¹⁶ HE 94/1993 vp, 10.

¹¹⁷ HE 94/1993 vp, 90.

¹¹⁸ HE 94/1993 vp, 91.

totesi mietinnössään, että kuolemansairaana potilaan kuolinhoito on jo vakiintunut hyväksyttäväksi lääkintäkäytännöksi. Se, että henkilö on kuolemansairas, tarkoittaa sellaista tilannetta, jossa henkilön sairaus tulee johtamaan kuolemaan. Lakivaliokunnan mukaan, rikoslain säännös kuolemansairaana henkilön elintoimintoja ylläpitävistä toimenpiteistä selkeyttäisi kuolemansairasta henkilöä hoitavan henkilön oikeudellista asemaa.¹¹⁹ Lääkintäkäytännön kirjaaminen lakiin olisi selkeyttänyt eutanasian ja henkirikoksen rajaa.¹²⁰

4.3 Kansalaisaloite eutanasian puolesta

Suomessa pistettiin vireille kansalaisaloite 7.11.2016. ”Eutanasia-aloite hyvän kuoleman puolesta” (KAA 2/2017). Kansalaisaloite oli kansalaisaloitelain (12/2012) 4 §:n mukaisesti laadittu perusteltu ehdotus lainvalmisteluun ryhtymisestä. Eduskuntaa kehoitettiin aloittamaan lainsäädännön valmistelu eutanasian laillistamiseksi Suomessa sekä säätämään eutanasia laki. Aloitteessa esitettiin arvio, että vuosittain eutanasia lain piiriin kuuluvia olisi enintään muutama sata henkilöä. Siinä ehdotettiin yksitoista kriteeriä tilanteeseen, jolloin eutanasia olisi laillista:

- 1 Henkilöllä tulee olla fyysisiä tai psyykkisiä oireita ja kipuja, jotka ovat niin sietämättömiä, ettei niitä voida lievittää oleellisesti saatto- tai palliatiivisen hoidon ja lääketieteen keinoin.
- 2 Henkilön sairaus on parantumaton ja kuolemaan johtava lähitulevaisuudessa. Henkilöllä ei ole toivoa paranemisesta lääketieteellisesti arvioituna.
- 3 Henkilö on oikeustoimikelpoinen eli täysi-ikäinen ja kognitiivisesti kompetentti
- 4 Henkilö on saanut lääkäriltä tiedon omasta tilanteestaan, sen ennusteesta sekä mahdollisista hoitovaihtoehtoista.
- 5 Henkilö itse pyytää eutanasiaa vapaaehtoisesti, harkitusti ja toistuvasti ilman ulkoista painostusta.
- 6 Lääkäri ja henkilö ovat keskustelleet eutanasiasta useasti ja lääkäri on vakuuttunut, että henkilön pyyntö on pysyvä.
- 7 Lääkäri ja henkilö ovat samaa mieltä, ettei muita mielekkäitä vaihtoehtoja ole sairauden hoitoon.
- 8 Lääkäri on vakuuttunut, että henkilön arvostelukykyyn ei vaikuta psykiatrinen sairaus sitä heikentävästi.
- 9 Vähintään yksi puolueeton lääkäri, oman lääkärin lisäksi, on tavannut ja arvioinut henkilön tilan henkilökohtaisesti.
- 10 Lääkäri suorittaa eutanasian ja valvoo tilanteen potilaan kuolemaan asti. Kyseinen lääkäri ilmoittaa eutanasian toteuttamisesta raportin siihen johtaneista syistä,

¹¹⁹ LaVM 22/1994 vp, 7.

¹²⁰ Pahlman 2003, 337.

eutanasian toteuttamisesta sekä muista tapahtumatiedoista laissa määritellyillä tavoilla, sitä varten perustettavalle valvontaelimelle.

- 11 Lääkäreitä ei voida velvoittaa toteuttamaan eutanasiaa. Lääkärin kieltäytyessä eutanasiasta, tulee henkilö ohjata sellaiselle lääkärille, joka on sen valmis toteuttamaan kriteerien täytyessä.¹²¹

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunta antoi mietinnön (StVM 4/2018) edellä esitellystä kansalaisaloitteesta. EIT:n ratkaisujen perusteella EIS 2 artikla ei estä Euroopan unionin jäsenvaltioita säätämästä eutanasiasta. Toisaalta jäsenvaltioilla ei ole EIS 8 artiklan mukaista velvoitetta siihen. Valiokunta ratkaisi asian siten, että asian arviointiin vaaditaan lisäselvitystä perusoikeuksista, rikoslainsäädännöstä ja terveydenhuollon henkilöstön asemasta. Vasta lisäselvityksen perusteella voidaan arvioida tarve uudelle eutanasiaa koskevalle lainsäädännölle. Valiokunta korosti, että asiassa tarvitaan laajaa kansalaiskeskustelua.¹²² Valtioneuvosto asetti laajan asiantuntijatyöryhmän selvittämään eutanasiaa koskevia sääntelytarpeita ja esittämään tarvittaessa eduskunnalle ehdotukset lainsäädännön muutoksiksi. Eduskunta hylkäsi kansalaisaloitteen.¹²³

Rikosoikeuden professori Lahti totesi kyseistä kansalaisaloitetta koskevassa lausunnossaan, että eutanasia on mahdollista säännellä, kun se on eduskuntalailla säädetty tarkkarajaisesti. Lääkäreille ehdotettu oikeus kieltäytyä aktiiviseen eutanasiaan osallistumisesta on myös mahdollista.¹²⁴ Kansalaisaloitteen ollessa eri tavalla laadittu olisi sillä ollut paremmat mahdollisuudet mennä läpi. KAA 2/2017 sisälsi kansalaisaloitelain 4 § mukaisen ehdotuksen lainvalmisteluun ryhtymisestä, mutta sen sisältö vaikutti enemmän lakiehdotukselta, koska esityksessä annettiin jo valmiit kriteerit, joiden täytyessä eutanasia olisi laillista. Eutanasiain valmisteluun ryhtymisen puolesta olisi ollut mahdollista laatia perusteellisemmat perustelut. Perusteluja olisi voitu pohjata myös oikeuskirjallisuuteen.

4.4 Suostumusoppi

Suostumusoppi on keskeinen käsite niin rikosoikeudessa kuin lääkintäoikeudessaakin. Eutanasiaa tarkastellessa sillä on suuri merkitys, koska kyseinen oppi palautuu itsemääräämisoikeuteen. Itsemääräämisoikeus sisältää syrjinnän kiellon sekä oikeuden vapauteen, tasa-arvoon, yksityisyyteen, henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja kompetenssiin. Näin ollen itsemääräämisoikeus on peruskäsite ja itsemäärääminen on oikeudellisesti yleinen oppi. Henkilön koskemattomuuteen puuttuminen edellyttää kyseisen henkilön suostumusta sekä lakiin kirjatun oikeutusperusteen. Itsemääräävältä henkilöltä

¹²¹ KAA 2/2017.

¹²² StVM 4/2018, 3.

¹²³ EK 9/2018.

¹²⁴ Lahti 2017, 7.

tarvitaan kompetenssi eli kyky ajatella sekä tahtoa. Lisäksi henkilöllä tulee olla kyky tehdä itseä koskevia päätöksiä.¹²⁵ Suomen lääkintäoikeus on kehittynyt keskeisesti rikosoikeusoppineiden toimesta.¹²⁶

Suomessa ei yleensä ole oikeutettua suojata kansalaisia heidän omalta toiminnaltaan ja teoiltaan. Tästä syystä loukkauksen kohteena olevan henkilön suostumus voi tehdä rikoksen joissain tapauksissa sallituksi. Suomen rikoslaki ei sisällä yleistä säännöstä uhrin suostumuksesta. Lainsäädännön niukkaa oikeuttamis- ja anteeksiantoperusteiden luetteloa on täydennetty oikeuskäytännön sekä oikeuskirjallisuuden pohjalta. Suostumuksen merkitys on saanut runsaasti huomiota vastuuvapausperusteena, mutta sen vaikutus jää edelleen oikeuskäytännön ratkaisujen sekä oikeuskirjallisuuden suositusten varaan. Suostumusoppi perustuu ainoastaan vakiintuneeseen kantaan.¹²⁷ Henkilön antama suostumus ei poista toiminnan rangaistavuutta, mikäli kyseisellä tunnusmerkistöllä suojataan henkilön edun lisäksi yleistä etua tai, mikäli suojan kohde on haastava määritellä. Rangaistusta voidaan suostumuksen perusteella kuitenkin alentaa, sillä rikoksen uhria ei tällöin loukata, mutta jäljelle saattaa jäädä yleisen edun loukkaus.¹²⁸ Kaikkiin tekoihin ei siis suostumusta voida antaa pätevästi.

Suostumuksen tulee olla pätevä ja sen tulee olla pätevästi annettu, jotta sillä on oikeusvaikutuksia. Se voi olla sanallinen tai hiljainen.¹²⁹ Pätevyys edellyttää, että suostumuksenantaja on oikeushyvän haltija sekä sen, että kyseisen teon rangaistussäännöksellä ei ole tarkoitus suojata muita kuin yksityisiä oikeushyviä. Toisin sanoen suostumuksen voi antaa vain sellainen henkilö, jonka oikeutta aiotaan loukata. Suostumusopin mukaisesti ainoastaan henkilö, jolle tullaan suorittamaan eutanasia voi antaa suostumuksensa siihen. Lisäksi suostumuksen antajalla tulee olla oikeus määrätä kyseisestä oikeushyvästä. Eutanasia tilanteessahan tämä on haaste, sillä henkilö ei voi oikeuttaa milloinkaan esimerkiksi hengen riistämistä pätevästi, koska kyse on koko yhteiskunnan intressistä. Suostumuksenantajan on kyettävä ymmärtämään suostumuksensa merkitys. Tässä tulee huomioida suostumuksenantajan ikä ja terveys, sillä henkilö voi olla myös alaikäinen ja vajaavaltainen, jos henkilön kehitystaso ja ymmärryskyky ovat riittävät. Kyseenollessa vakavasta loukkauksesta ovat suostumuksenantajan kelpoisuuden vaatimukset korkeat. Suostujan on pitänyt antaa suostumus vapaaehtoisesti ja vakavasti tarkoittaen ollessaan tietoinen kaikista suostumukseen ja sen seurauksiin olennaisesti vaikuttavista seikoista. Suostumus tulee olla annettu ennen tekoa ja sen on oltava rikoksen tekohetkellä voimassa.¹³⁰

¹²⁵ Pahlman 2003, 182–183.

¹²⁶ Pahlman 2003, 122.

¹²⁷ HE 44/2002, 111.

¹²⁸ He 44/2002, 197.

¹²⁹ Pahlman 2003, 125.

¹³⁰ Pahlman 2003, 191.

Suostumusopin mukainen pätevä suostumus voi poistaa teolta oikeudenvastaisuuden tai aiheuttaa sen, että tunnusmerkistö jää kokonaan toteutumatta. Teko on yleensä lainmukainen, jos loukatulta henkilöltä on tekoon suostumus ja suostumus vaikuttaa rikoksen tunnusmerkistöön. Suomessa suostumus voidaan katsoa oikeuttamisperusteeksi tilanteessa, jossa teko on rikoksen tunnusmerkistön mukainen, mutta rangaistavuus sulkeutuu erillisellä perusteella.¹³¹

Eutanasian rangaistavuus ei perustu uhrin tai yhteiskunnan intressiin viivyttää kuolemaa vaan pelkoon väärinkäytösten mahdollisuudesta. Yhteiskunnalla epätodennäköisesti on tarvetta pitää kuolemansairasta henkilöä hengissä niin kauan kuin mahdollista. Itse kuolemansairaana henkilön mielipide tuskin muuttuu sellaiseksi, että hän ei olisikaan halunnut kuolla. Epäilyksenä on, että eutanasia tulisikin käytettäväksi myös silloin, kun henkilö voitaisiin pelastaa. Pelätään myös sitä, että sukulaiset tai lääkärit voisivat mahdollisesti painostaa henkilöä tekemään sellaisen ratkaisun, jota hän ei itse tekisi.¹³²

5 Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapauksista

Eutanasian sääntelylle ei ole estettä Suomen perustuslaissa tai ihmisoikeussopimuksissa. Eutanasian mahdollinen laillisuus tulisi säätää tarkkarajaisesti.¹³³ Niin kuin aiemmin mainittu, EIT:n päätökset eivät velvoita sopimusvaltiota muuttamaan kansallista lainsäädäntöään, mutta lähes aina valtiot muuttavat säädäntöään, jos langettava päätös EIT:lta tulee.¹³⁴ Euroopan maista, joissa eutanasia on sallittu, ei EIT ole saanut sellaista valitusta, jossa olisi kyseenalaistettu kyseisen maan eutanasiainsäädännön sopimuksenmukaisuutta. EIT:n oikeuskäytäntö koskien eutanasiaa on kovin niukkaa ja näin olleen eutanasia kysymyksissä lähtökohtana on pidettävä valtioiden omaa harkintaa.¹³⁵ Tapauksia tarkastellessa tulee muistaa, että rikosoikeus on kansallista lainsäädäntöä ja EIT huomioi ratkaisuisaan juuri kyseessä olevan valtion lainsäädännön.

Tutkimuksessa tarkasteltiin EIT:n ratkaisuja, jotta ymmärrettäisiin sen näkemys eutanasiaan ja itsemurhan edistämiseen. Lisäksi oikeuskäytännöstä selviää, että millä tavoin EIT tulkitsee niitä EIS:n artikloita, jotka tulevat arvioitaviksi eutanasia kysymyksissä. Passiivinen eutanasia ei ole EIS 2 artiklan vastaista. Oikeutta eutanasiaan onkin käsitelty monesti EIS 8 artiklan

¹³¹ Lahti 2007, 199.

¹³² Pahlman 2003, 353–354.

¹³³ Lahti 2017, 6.

¹³⁴ Jyränki 2000, 76.

¹³⁵ Pölönen 2018, 402.

kysymyksenä.¹³⁶ Eutanasiaan ja itsemurhan edistämiseen liittyy olennaisesti EIS 2 artikla: elämään, ja EIS 3 artikla: kidutuksen kieltö.

5.1 EIS 2 artikla - Oikeus elämään

EIS 2 artiklan ensimmäisen kohdan mukaisesti jokaisen ihmisen oikeus elämään tulee suojata laissa ja keneltäkään ei saa riistää elämää tahallisesti. EIS 2 artiklan toisen kohdan mukaisesti poikkeus ensimmäiseen kohtaan voidaan tehdä, jos elämän riistäminen on seurasta voimankäytöstä, joka on tapahtunut seuraavista syistä: toisen henkilön puolustaminen laittomalta väkivallalta; laillisen pidätyksen suorittaminen tai henkilön paon estäminen, jolta on riistetty vapaus laillisesti; tai mellakan tai kapinan kukistaminen. Artiklan ensisijainen tehtävä on velvoittaa valtioita säätämään sellaiset kansalliset rikossäännökset, jotka suojaavat ihmishenkeä. EIS 2 artikla voi antaa viranomaisille myönteisen velvoitteen toteuttaa ennaltaehkäiseviä operatiivisia toimia henkilön suojaamiseksi, jonka henki on vaarassa toisen henkilön mahdollisten rikosten myötä. Positiivinen velvoite on mahdollinen ainoastaan tarkasti määritellyissä olosuhteissa.¹³⁷ Kyseisellä artiklalla on myös toinen ulottuvuus, joka tarkoittaa valtion velvollisuutta tutkia ja saattaa syyllinen edesvastuuseen sellaisesta teosta, joissa uhri on joutunut väkivallan uhriksi.¹³⁸

EIS 2 artiklan johtamista oikeutta kuolemaan käsiteltiin tapauksessa *Pretty v. Iso-Britannia*. Tapauksessa henkilö sairasti parantumatonta hermoston rappeutumistautia. Kyseisessä sairaudessa kuolema yleensä johtuu hengityselinten heikkoudesta, joka johtaa hengitysvaikeuksiin. Henkilö pyysi syytesuojaa puolisolleen, jotta hänen puolisonsa voisi toteuttaa hänelle eutanasian tai avustaa itsemurhassa, sillä Iso-Britanniassa itsemurhassa avustaminenkin on rikos. Henkilön sairaus oli pitkälle edennyt ja elinajan ennuste oli mitattavissa ennemmin viikoissa kuin kuukausissa. Henkilö ei kyennyt tekemään itsemurhaa johtuen sairauden tilastaan vaan tarvitsi siihen apua. Tämän myötä hänen asianajajansa pyysi syyttäjäviranomaiselta, että viranomainen sitoutuisi olemaan syyttämättä henkilön aviomiestä, mikäli puoliso auttaisi henkilöä tekemään itsemurhan. Kyseiseen pyyntöön ei suostuttu.¹³⁹ Kansallisella itsemurhan avustamisen kieltävällä lailla on pyritty suojaamaan sellaisia henkilöitä, jotka eivät kykene vastustamaan toimia ja, joilla on tarkoitus päättää elämä tai avustaa siinä.¹⁴⁰

EIT on todennut, että EIS 2 artiklan ensimmäisessä virkkeessä kehoitetaan valtiota pidättäytymään tarkoituksellisesta ja laittomasta hengen riistämisestä sekä suojelemaan

¹³⁶ Hirvelä & Heikkilä 2017, 68.

¹³⁷ EIT 2346/02, kohta 38.

¹³⁸ Hirvelä & Heikkilä 2017, 64.

¹³⁹ EIT 2346/02, kohdat 7–10.

¹⁴⁰ Hirvelä & Heikkilä 2017, 68.

asianmukaisin toimin sen lainkäyttövaltaan kuuluvien henkilöiden elämää. EIT näkee valtion velvollisuudeksi suojella henkeä kaikissa tuomioistuimessa käsiteltävissä asioissa ja näin ollen tuomioistuin ei vakuuttunut, että EIS 2 artiklan oikeus elämään voitaisiin tulkita päinvastaisesti: oikeus kuolemaan. Tuomioistuimen mukaan EIS 2 artiklasta ei siis voida johtaa oikeutta henkilölle kuolemaan joko toisen henkilön tai julkisen viranomaisen avustuksella. Se, missä määrin valtio sallii tai sääntelee oman hengen vahingoittamista itsemurhan tai toisen henkilön avulla on valtion itse päätettävissä. Kyseisen sääntelyn eroavaisuudet voivat herättää ristiriitoja eri maiden välillä, sillä kyseiset sääntelyt koskevat henkilökohtaista vapautta ja yleistä etua.¹⁴¹ EIT tulkitsee, että EIS 2 artikla velvoittaa valtioita luomaan menettelyn, jolla varmistetaan mahdollisen päätöksen elämän päättämisestä tuleminen henkilön omasta vapaasta tahdosta.¹⁴² EIS 2 artikla on ennen kaikkea kielto kaikkeen sellaiseen käyttäytymiseen, joka voi johtaa ihmisen kuolemaan. Näin ollen se ei anna henkilölle oikeutta vaatia valtiota sallimaan tai helpottamaan hänen kuolemaansa. EIS 2 artiklaa tulee tulkita aina sopusoinnussa EIS 3 artiklan kanssa.¹⁴³

5.2 EIS 3 artikla - Kidutuksen kieltö

EIS 3 artikla kieltää ihmisen kiduttamisen sekä kohtelun epäinhimillisellä tavalla. YK:n kidutuksenvastaisen yleissopimuksen (SopS 60/1989) 1 artiklan mukaisesti kidutuksella tarkoitetaan kaikkia sellaisia tekoja, joilla aiheutetaan ihmiselle tahallisesti kovaa henkistä tai fyysistä kipua pakottamisen keinona tai, jotta henkilö tunnustaisi jonkun teon. Edellä mainittu kidutus on kielletty myös syrjinnän perusteella, kun virkamies tai virallisessa asemassa oleva henkilö aiheuttaa toiselle sellaista kipua tai yllyttää tai suostuu kivun aiheuttamiseen. Kiduttamiseksi ei katsota sellaista kipua tai kärsimystä, joka on seurausta laillisista seuraamuksista.¹⁴⁴ EIS 3 artiklaa voidaan loukata kuitenkin myös laiminlyönnin kautta. Viranomaisilla on velvollisuus suojella sellaisten henkilöiden terveyttä, jotka ovat vapaudenriiston kohteena. Tällöin asianmukaisen hoidon laiminlyönti tai epäinhimilliset toimenpiteet ovat EIS 3 artiklan loukkaamista.¹⁴⁵

Tapauksessa *Pretty*, sairaana oleva henkilö vetosi erityisesti EIS 3 artiklaan, sillä hänen sairaudestaan johtuva kuolema tulisi olemaan hyvin kivulias. Hän kärsi jo pyytämisen aikaan sietämättömistä kivuista.¹⁴⁶ EIT totesi, että EIS 3 artikla yhdessä EIS 2 artiklan kanssa ovat sopimuksen keskeisimmät velvoitteet. Yleisesti EIS 3 artiklan ensisijainen tarkoitus on suojella yksityisiä henkilöitä valtion henkilöiltä asettamalla kielteisiä velvoitteita valtioille. Kyseisen

¹⁴¹ EIT 2346/02, kohdat 38–39 & 41.

¹⁴² EIT 31322/07, kohta 58.

¹⁴³ EIT 2346/02, kohta 54.

¹⁴⁴ SopS 60/1989, Annettu 29.09.1989.

¹⁴⁵ Pölönen 2018, 415.

¹⁴⁶ EIT 2346/02, kohta 44.

artiklan merkityksellisyyden vuoksi, EIT on niin sanotusti varannut itselleen joustavuuden soveltaa kyseistä artiklaa myös muissa mahdollisissa tapauksissa.¹⁴⁷

5.3 EIS 8 artikla - Oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämän kunnioitusta

EIS 8 artiklassa taataan ihmiselle oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotinsa ja kirjeenvaihtonsa kunnioitusta. Viranomaisilla ei ole oikeutta puuttua niihin muuten kuin paitsi lain sallimissa rajoissa. EIS 8 artiklan toinen kohta määrittelee ne tilanteet, jolloin viranomaiset saavat puuttua edellä mainittuihin oikeuksiin: mikäli puuttuminen on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen turvallisuuden tai talouden hyvinvoinnin vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi taikka muiden henkilöiden oikeuksien tai vapauksien turvaamiseksi.¹⁴⁸ EIS 8 artiklan ensisijainen tarkoitus on suojata yksityishenkilöä mielivaltaiselta puuttumiselta yksityis- ja perhe-elämään. Tämä artiklan negatiivinen näkökulma eli valtion velvollisuus olla puuttumatta yksilöiden oikeuteen tai vapauteen on saanut lisäksi positiivisen näkökulman, jossa valtio on velvoitettu ryhtymään toimenpiteisiin turvatakseen yksilöiden oikeutta yksityis- ja perhe-elämän kunnioittamiseen.¹⁴⁹ Eutanasia nousee useimmiten EIS 8 artiklan kysymyksenä, sillä se antaa ihmiselle itsemääräämisoikeuden ja oikeuden yksityiselämän kunnioitukseen.¹⁵⁰

EIT katsoi tapauksessa *Pretty*, ettei syyttäviviranomaisen kieltäytyminen syytesuojasta koskien itsemurhan avustamista ollut suhteetonta tai mielivaltaista puuttumista henkilön elämään. Lisäksi puuttuminen henkilön yksityiselämään voi olla perusteltua kyseisessä tapauksessa, jotta voidaan suojella henkilön muita oikeuksia. Näin ollen EIS 8 artiklaa ei rikottu.¹⁵¹

EIT ei kieltänyt ratkaisussaan *Haas v. Sveitsi*, etteikö itsemurhan edistämisen kieltäminen olisi puuttumista henkilön yksityiselämän suojaan, joka on EIS 8 artiklan sääntelemää. EIT totesi, että valtioiden viranomaisilla on velvollisuus suojella haavoittuvia henkilöitä jopa sellaisilta teoilta, joilla he saattaisivat vaarantaa oman henkensä. EIT korosti, että valtiolla on velvollisuus suojella heikossa asemassa olevia henkilöitä sellaisilta teoilta, jotka saattaisivat uhata elämää. Tämä toimi on oikeutettu jopa vastoin henkilön omaa tahtoa. EIT:n oman tutkimuksen myötä se totesi, että jäsenvaltioiden kesken ei ole konsensusta siitä, onko henkilöllä oikeus päättää miten ja milloin hänen elämänsä tulee päättyä.¹⁵²

¹⁴⁷ EIT 2346/02, kohdat 49–50

¹⁴⁸ Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi 63/1999. 10.12.1948.

¹⁴⁹ Hirvelä & Heikkilä 2017, 627.

¹⁵⁰ Hirvelä & Heikkilä 2017, 68.

¹⁵¹ EIT 2346/02, kohdat 77–78

¹⁵² EIT 31322/07, kohdat 54–55

Eutanasia on hyväksytty tähän mennessä neljässä eri Euroopan maassa: Alankomaissa, Belgiassa, Luxemburgissa ja Espanjassa. Tutkimuksessa tutkittiin Alankomaiden, Belgian, Luxemburgin ja Espanjan eutanasian sääntelyä. Alankomaat oli ensimmäinen maa maailmassa, joka laillisti aktiivisen eutanasia.

6 Oikeustila Suomessa

Rikosoikeus on kansallista lainsäädäntöä. Tämän vuoksi EIT:n ratkaisut eivät ole täysin verrannollisia eri maiden välillä, sillä tuomioistuin tarkastelee tapauksia kansallisen lainsäädännön kautta. Kansainvälinen yhteistyö rikollisuusilmiöiden kansainvälistyessä vaikuttaa rikosoikeuden kehitykseen. Kriminaalipolitiikassa valtion oma päätösten liikkumavara on kaventunut ihmisoikeusnormien sekä rikosoikeuden kansainvälisten suositusten myötä.¹⁵³ Toisin sanoen Suomen rikoslaki on kansallista lainsäädäntöä ja sen sääntely on erilaista verrattuna esimerkiksi Iso-Britannian rikoslainsäädäntöön siitä huolimatta, että kansainväliset velvoitteet ovat vaikuttaneet molempien maiden lainsäädännön sisältöön.

Suomessa eutanasia on oikeudellisesta näkökulmasta rikos, mutta itsemurhan edistäminen ei ole. Rangaistavuuden raja on haastava vetää, sillä hyväksyttävään lääkintäkäytäntöön kuuluu myös oikeutusperuste tiettyjen aktiivisten toimenpiteiden suorittamiseen, jotka edistävät henkilön kuolemaa. Tällaisia toimia ovat esimerkiksi kovien kipujen lievittäminen tavalla, joka joututtaa kuolemaa tai henkilön irrottaminen hengityskoneista hoitotoimenpiteistä luopumisena, jonka seurauksena henkilö kuolee. Toisaalta lääkärin edistämä itsemurha voi tulla arvostelluksi ammatinharjoittamiseen liittyvien velvollisuuksien rikkomisena, vaikka se on rikoslain nojalla laillinen teko.¹⁵⁴ Mikäli henkilö surmaa kuolemansairaana sekä kärsivän henkilön säälistä, syyllistyy hän todennäköisesti surmaan. Tilanne on sama, vaikka lääkäri suorittaisikin elämän päättämisen potilaalleen säälistä.¹⁵⁵ Ihmisen elämää suojaa loppuun asti rikoslaki, joten rikosvastuuta ei lievennä se, jos surmataa ikäihminen tai kuolemansairas.¹⁵⁶

Rikoslakia käsittelevässä luvussa mainittiin RL 5:6, jonka mukaisesti rikoksen avunantaja tuomitaan saman lainkohdan perusteella kuin itse rikoksen tekijäkin. Tämän perusteella, henkilö ei voi siis syyllistyä itsemurhan edistämiseen, sillä itsemurha ei ole kriminalisoitu ja näin ollen itsemurhan tehnyttä ei tuomita. Esimerkkinä tilanne, jossa 15 vuotta täyttänyt syntyne henkilö aikoo vahingoittaa itseään. Häntä autetaan siinä, joten avunantajan

¹⁵³ Nuotio 2009, 196–197.

¹⁵⁴ Lahti 2017, 5–6.

¹⁵⁵ Pahlman 2003, 340.

¹⁵⁶ Nuotio 2014, 282.

teko nähdään rankaisemattomana avunantona itsemurhaan.¹⁵⁷ Pohjois-Karjalan käräjäoikeus määrittelee avustetun itsemurhan olevan kyseessä, kun henkilö ei olisi voinut päättää omaa elämäänsä ilman toisen henkilön panosta.¹⁵⁸

Rikosoikeuden tunnusmerkistön mukainen rikos voi olla joko teko tai sen laiminlyönti. Aktiivisen toiminnan kriminalisointi tarkoittaa, että henkilö voi toimia kaikin muin tavoin paitsi rikokseksi luokitelluin tavoin. Laiminlyönnin kriminalisointi sen sijaan jättää ulkopuolelleen kaikki muut toimintavaihtoehdot. Laiminlyöntirikos voi olla joko varsinainen tai epävarsinainen. Epävarsinaisessa laiminlyöntirikoksessa vastuuasemassa olevalta henkilöltä voitiin olettaa seurauksen estämistä. Hänen laiminlyödessä kyseisen seurauksen estäminen, tulee hän vastuulliseksi seurauksesta. Nimenomaisesti vain vastuuasemassa olevalle henkilölle jää vastuu teosta. Edellä mainitun kaltaisia seurausrikoksia ovat henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset.¹⁵⁹

Suomen korkeimmassa oikeudessa ei ole ratkaisukäytäntöä koskien eutanasiaa. Hovioikeuskäytännöstä löytyy Vaasan hovioikeuden ratkaisu, jossa henkirikos on tehty surmatun pyynnöstä (R 1982/607). Hovioikeus tuomitsi syyllisen taposta, sillä uhri oli päähtyneessä tilassa ja syyllisen olisi pitänyt käsittää, että surmatun pyyntö itsensä surmaamisesta ei ollut pätevä.¹⁶⁰

Tutkimuksessa pyydettiin Pohjois-Karjalan käräjäoikeudelta ratkaisu 04.01.2021 (R 556/20), jossa omaishoitaja tuomittiin surmasta. Tuomio ei ole lainvoimainen. Tapauksessa omaishoitajamies (X) ja hoidettava nainen (Y) olivat pariskunta. Y oli liikuntakyvytön ja jatkuvan huolenpidon tarpeessa. He olivat yhdessä valvoneet muutaman vuorokauden ajan ja X oli nauttinut sekä tarjoillut runsaasti alkoholia myös Y:lle, jolloin he olivat puhuneet yhteisitsemurhasta. Tämän keskustelun myötä Y oli tajunnut, että X:n tappaessa itsensä ensin, jäisi hän avuttomaan tilaan ja ei pystyisi yksinään surmaamaan itseään. Näin ollen Y pyysi X:ltä, että saisi tappa itsensä ensin ja pyysi antamaan insuliininsa sekä muut lääkkeensä itselleen. X antoi hänelle moninkertaisesti yli päiväannoksen lääkkeitä ja asetti insuliininkin käyttövalmiiksi insuliinikynään. X myös paranteli Y:n asentoa, jotta tämä saisi otettua paremmin lääkkeitä. Y otti itse lääkkeitä ja pisti insuliinin itseensä. X ei estänyt tapahtumaa vaan kävi nukkumaan ja soitti hätäkeskukseen vasta herättyään.

Käräjäoikeus katsoi Y:n olleen kykenevä ymmärtämään, että oman toimintansa seurauksena hän menettää henkensä, mutta hänen kykynsä tehdä harkittuja päätöksiä oli merkittävästi

¹⁵⁷ Tapani 2019, 531.

¹⁵⁸ Pohjois-Karjala KO 2020:56, 14.

¹⁵⁹ Pahlman 2003, 355.

¹⁶⁰ Vaasan HO 1199/1982.

heikentynyt.¹⁶¹ X aiheutti aikapaineen teon suorittamiseen Y:lle, joka oli syyntakeettomassa tilassa. Syyttäjä vaatikin RL 5:4 mukaisesti välillisen teon tuomitsemista, tai vähintään RL 3:3 mukaista epävarsinaista laiminlyöntirikoksesta tuomitsemista, sillä X:n omaishoitajuuden perusteella hänellä oli erityinen oikeudellinen velvollisuus estää Y:n kuolema. Syyttäjä lisäsi, että mikäli Y:n kuolemalle ei olisi syy-yhteyttä X:n toimintaan, tulisi hänet tuomita toissijaisesti RL 21:1 mukaisesti tapon yrityksestä, sillä X on toiminnallaan yrittänyt tahallisesti tappaa Y:n.¹⁶²

X myönsi antaneensa lääkkeitä, mutta kertoi nukahtaneensa yliväsymyksen vuoksi. Hän kiisti kaikki rangaistusvaatimukset.¹⁶³ Käräjäoikeuden mukaan X:n olisi pitänyt ymmärtää, että Y ei ollut kykenevä päättämään pätevästi itsensä tappamisesta sillä hetkellä. Näin ollen tilanteessa ei ollut kyse ”avunannosta täysivaltaisen ja syyntakeisen henkilön vakaasti ja harkitusti toteuttamaan itsemurhaan” ja X:ää ei voitu jättää rankaisematta sillä perusteella.¹⁶⁴

X:n ja Y:n välinen suhde on antanut perustellun ja oikeutetun odotuksen siitä, että he pyrkivät suojaamaan toisiaan. X:llä oli vastuullaan omaishoitajasopimuksen myötä se lääkitys, jolla Y suoritti itsemurhansa. X:llä oli erityinen oikeudellinen velvollisuus estää Y:n kuolema, sillä hän oli Y:n läheisin henkilö sekä omaishoitaja. Toiminnallaan X on RL 3:6 mukaisesti tarkoittanut tappaa Y:n tai pitänyt Y:n kuolemaa todennäköisenä toimintansa seurauksena.¹⁶⁵

Käräjäoikeuden lopulliseksi kysymykseksi jäi se, oliko tilanne tappo vai surma. Se päättyi surmaan RL 21:3:n nojalla. Käräjäoikeus totesi, että ei voinut lieventää tilanteessa rangaistusasteikkoa RL 6:6 mukaisesti, koska miehellä oli korostunut huolenpitovelvollisuus omaishoitajuutensa johdosta sekä toisintoimimismahdollisuus. Näin ollen X:n syyksiluetusta surmasta rangaistusseuraamuksena tuli 4 vuotta ja 6 kuukautta vankeutta.¹⁶⁶

Hallituksen esityksessä rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksessa todettiin, että on kohtuutonta syyttää henkilöä taposta, jos tilanteessa on kyse yhteisitsemurhasta, mutta toinen henkilö on jäänyt jostain syystä henkiin. Kyseinen käräjäoikeudessa käsitelty tapaus olisi voitu lukea yhteisitsemurhaksi, mikäli henkiin jäänytkin olisi yrittänyt tehdä itsemurhaa. Tällaiselle tilanteelle ei valmisteltu erityistunnusmerkistöä, koska rikoslain säännöksiä voidaan soveltaa rangaistusasteikon alittamiseen. Erityissäännös olisi säännelty myös

¹⁶¹ Pohjois-Karjala KO 2020:56, 13.

¹⁶² Pohjois-Karjalan KO 2020:56, 1–2.

¹⁶³ Pohjois-Karjalan KO 2020:56, 4.

¹⁶⁴ Pohjois-Karjalan KO 2020:56, 15.

¹⁶⁵ Pohjois-Karjalan KO 2020:56, 19.

¹⁶⁶ Pohjois-Karjalan KO 2020:56, 23.

eutanasiaa, mutta myös lääkintähenkilöstön suorittamaa kuolinhoitoa. Jälkimmäiseen tällainen erityissäännös olisi soveltunut huonosti.¹⁶⁷

Lakivaliokunnan mietinnön (LaVM 22/1994) mukaisesti toisen henkilön jättäminen avuttomaan tilaan on rangaistavaa, mikäli tekijällä on velvollisuus huolehtia uhrista. Tällainen velvollisuus voi olla muun muassa perhesuhteiden, työtehtävien, tekijän aikaisemman toiminnan tai tehtäväksi ottamisen perusteella. Lakivaliokunta määrittelee avuttomuudeksi esimerkiksi uhrin iästä, terveydentilasta tai ulkoisista olosuhteista riippuvat tekijät. Tilanteen rangaistavuus vaatii, että uhrin henki tai terveys on vaarassa.¹⁶⁸

Lääkärintlausuntojen perusteella X:n kyky rationaaliseen päätöksentekoon oli jo alkuaankin heikentynyt. Sen lisäksi tapahtuma-aikana muutaman vuorokauden valvominen ja keskivahva päihtymystila olivat huonontaneet sitä entisestään. Käräjäoikeus totesi, että kyseisessä tilanteessa nainen ei ollut kykenevä päättämään itsensä surmaamisesta.¹⁶⁹

Lääkärintlausunnoista ja X:n äidilleen lähettämistä tekstiviesteistä käy ilmi X:n aiempi taipumus itsetuhoisuuteen. X oli pyrkinyt tekemään itsemurhan kaksi kertaa aiemmin, mutta hänet oli näissä tilanteissa ehditty saamaan hoitoon ajoissa. Henkilön itsemääräämisoikeus perustuu henkilön rationaaliseen, omaan päätöksentekoon.¹⁷⁰ X:n aiemmasta toiminnasta voidaan päätellä, että hän itse halusi päättää elämänsä jo ennen kuin Y oli uhannut tappaa itsensä ja näin ollen hän on harkinnut asiaa jo pidempään.

Y oli tietoinen X:n itsetuhoisista ajatuksista ja tiedosti, että X tulisi käyttämään lääkkeitä riistääkseen henkensä.¹⁷¹ X saattoi haluta alkoholia sen takia, että hän saisi rohkeutta itsemurhan toteuttamiseen. Hänen aiemmat itsemurhayrityksensä olivat epäonnistuneet, joten alkoholin nauttiminen saattoi olla apukeino, jonka avulla hän voisi päättää elämänsä tällä kertaa onnistuneesti. Toisaalta X oli käyttänyt ajoittain alkoholia rentoutumiseen ja hänen alkoholinkäyttönsä oli lisääntynyt kuluneen vuoden aikana.¹⁷² Näin ollen hänen toleranssinsa alkoholin suhteen on todennäköisesti kasvanut ja tätä puoltaa myös se, että X kertoi Y:n puhuneen tapahtuma-aikaan järkevästi. X olettikin, että Y ymmärsi sen, mitä oli tekemässä, vaikka ei ollutkaan ”täysissä sielunvoimissa”.¹⁷³ Käräjäoikeuden johtopäätöksenä X:n olisi pitänyt tiedostaa, että Y ei ollut pätevä päättämään omasta itsemurhastaan, mutta X:n oma kertomus on tätä johtopäätöstä vastaan.¹⁷⁴

¹⁶⁷ HE 94/1993 vp, 91.

¹⁶⁸ LaVm 22/1994, 13–14.

¹⁶⁹ Pohjois-Karjala KO 2020:56, 13.

¹⁷⁰ Pahlman 2006, 158.

¹⁷¹ Pohjois-Karjala KO 2020:56, 12.

¹⁷² Pohjois-Karjala KO 2020:56, 8.

¹⁷³ Pohjois-Karjalan KO 2020:55, 13.

¹⁷⁴ Pohjois-Karjalan KO 2020:55, 15.

Y:n päihtymystila ei tee häntä syyntakeettomaksi tai edes alenna syyntakeisuutta. Yleisesti päihtyneen henkilön teon tahallisuus arvioidaan samalla periaatteella, kuin muidenkin henkilöiden.¹⁷⁵ Asia etenee tämän hetken tiedoilla ainakin hovioikeuteen. Mahdollisuus edetä korkeimpaan oikeuteen on myös olemassa.

7 Alankomaat

Alankomaiden (Hollannin) rikoslaissa, eutanasia oli rangaistava teko vuodesta 1881 lähtien vuoteen 2001. Itsemurhan edistäminen ja toisen henkilön surmaaminen ilman henkilön pyyntöä olivat rangaistavia tekoja myös. Tiettyjen ehtojen rajoissa lääkäreillä oli oikeus päättää potilaan elämä.¹⁷⁶ Hollannissa eutanasiakäytäntö on lähtenyt liikkeelle jo 1950-luvulla, joten sillä on pitkä historia valtiossa.¹⁷⁷ Eutanasia on pitkään ollut jo hyväksyttyä Hollannin oikeuskäytännössä, mutta laillista se ei ollut ennen vuotta 2002. Laki muodostui jo olemassaolevien oikeuskäytäntöjen pohjalta. Lainsäädännön myötä Hollannissa saatiin läpinäkyvyyttä eutanasiatoimintaan.¹⁷⁸

Vuonna 1984 Hollannin korkein oikeus antoi ensimmäisen tuomionsa koskien eutanasiaa. Se totesi, että eutanasia on hyväksyttävissä sen toteuttaessa edellytykset. Edellytykset olivat seuraavat:

1. Henkilön pyyntö on toistuva, pätevä ja vapaaehtoinen.
2. Henkilön pyyntö perustuu tietoon.
3. Henkilö kärsii sietämättömästi ja toivottomasti.
4. Muut hoitovaihtoehdot on jo koitettu.
5. Lääkärin tulee konsultoida toista lääkäriä ennen päätöstä.

Mikäli lääkärin velvollisuus lain noudattamiseen oli ristiriidassa potilaan auttamisvelvollisuuden kanssa, on kysymyksessä ”pakkotila”. Kyseisissä tilanteissa lääkäriä ei oikeuden mukaan ole mahdollista rangaista.¹⁷⁹

1990-luvun alussa kaikista kuolemantapauksista eutanasia oli syynä noin kahdessa prosentissa Hollannissa.¹⁸⁰ Päivittäin siis noin kuusi potilasta kuoli eutanasiaan. Eutanasialla oli tiukat käytännön ehdot 1990-luvulla. Pyyntönsä tekijän tuli olla mielenterveydeltään ja tajunnaltaan

¹⁷⁵ Tolvanen 2013, 37.

¹⁷⁶ Pahlman 2003, 313.

¹⁷⁷ Pahlman 2003, 327.

¹⁷⁸ Pahlman 2003, 324–325.

¹⁷⁹ Pahlman 2003, 314.

¹⁸⁰ Palo 1992, 65.

täysissä voimissa. Eutanasian pyytäjällä ei saanut olla dementiaa ja hän ei saanut olla kehitysvammaisen tai lapsi. Nimenomaisesti pyytäjän pyynnön tuli olla vapaaehtoinen ja harkittu, toisen ihmisen pyyntö ei riittänyt. Lääkärin tuli auttaa potilasta kaikin tavoin ennen eutanasiaa, mutta mikäli pyynnot jatkuivat, oli lääkärin reagoitava siihen. Henkilön surmaaminen oli oikeudenvastaista, mutta lääkärin eettinen velvollisuus potilaan auttamiseksi oli vahvempi. Näin ollen lääkäri oli muodollisesti syyllinen pyynnöstä surmaamiseen, mutta kaikkien edellä mainittujen ehtojen täytyessä, tuli hänet jättää tuomitsematta. Alankomaissa eutanasialla käsitetään aktiivinen eutanasia eli eutanasiaksi ei nähdä passiivista tai kaksoisvaikutteista eutanasiaa ollenkaan. Alankomaissa ehdotettiin, että eutanasiamuodot yhdistettäisiin ja näin ollen hyväksyttäisiin ”lääketieteellinen päätös elämän lopettamisesta”.¹⁸¹

Hollannin lainsäädännön mukaisesti lääkäri saattoi kirjoittaa kuolintodistuksen ainoastaan luonnollisesta kuolemasta. Muissa tapauksissa lääkärin tuli ilmoittaa kunnan virkamiehelle, joka tutkii tapauksen ja tekee ilmoituksen kuolemasta yleiselle syyttäjälle. Nämä ilmoitukset johtivat lähes aina poliisitutkintaan ja näin ollen ennen vuotta 1985 moni lääkäri jätti eutanasian raportoimatta. 1990-luvulla maan oikeusministeriö ja Kuninkaallinen Lääkäriseura pääsivät yhteisymmärrykseen uudesta toimintatavasta. Sen mukaisesti lääkäri raportoi kuolemansyitä tutkivalle virkamiehelle eutanasiasta, joka raportoi eteenpäin syyttäjälle. Syyttäjän todetessa eutanasian kriteerien täytyneet, annetaan todistus, että haudamista ei vastusteta. Syyttäjällä on mahdollisuus määrätä myös lisätutkinta ja nostaa syytteen.¹⁸²

7.1 Laki elämän päättämisestä ja itsemurhassa avustamisesta

Vuoden 2000 marraskuussa alahuone hyväksyi lakiehdotuksen koskien henkilön surmaamista hänen pyynnöstään sekä itsemurhan avustamista. Ylähuone hyväksyi lakiehdotuksen huhtikuussa 2001. Laki tuli voimaan 2.4.2002. Lääkärin tekemä eutanasia on siis sallittu Hollannissa, jos kyseinen tilanne täyttää eutanasian kriteerit ja lääkäri raportoi ei-luonnollisesta kuolemasta lakien mukaisesti. Ilmoituksen tekemisestä säätelevät hautaus- ja polttohautauslait.¹⁸³

Tulee huomioida, että eutanasia ei ole dekriminalisoitu teko Hollannissa eli se on rikostunnusmerkistön mukainen teko edelleen. Lakiin on määritelty kriteerit, joiden mukaisesti lääkärin toimiessa ei synny rangaistusvastuuta. Näin ollen syytteen nostaminen kyseistä lääkäriä vastaan ei ole mahdollista.¹⁸⁴ Hollannin laissa elämän päättämisestä ja itsemurhan avustamisesta tarkennetaan Hollannin rikoslain kohtia. Hollannin rikoslain 293

¹⁸¹ Palo 1992, 65–66.

¹⁸² Gevers 1996, 330–331.

¹⁸³ Pahlman 2003, 321.

¹⁸⁴ Pahlman 2003, 322.

artiklan toisessa kohdassa säädetään, että pyynnöstä surmaaminen ei ole rangaistavaa, mikäli lääkäri on suorittanut sen asianmukaisten hoitovaatimusten mukaisesti. Nämä hoitovaatimukset ovat määriteltynä laissa elämän päättämisestä ja itsemurhan avustamisesta.¹⁸⁵ Lain elämän päättämisestä ja itsemurhan avustamisesta, toisessa luvussa säädetään: lääkärin tulee olla vakuuttunut, että potilaan pyyntö on vakaasti harkittu ja vapaaehtoinen sekä hänen kärsimyksensä tulee olla sietämättömiä, ja tilan parantuminen ei ole lääketieteellisesti mahdollista. Lääkärin on täytynyt kertoa potilaalle hänen tilanteestaan ja ennusteestaan ja heidän tulee olla yhtä mieltä siitä, että tilanteessa ei ole muuta mahdollista vaihtoehtoa. Vähintään yhden toisen lääkärin on täytynyt tavata kyseinen potilas ja kirjoittaa kirjallinen arvionsa tilanteesta.¹⁸⁶

Tämän kaiken jälkeen lääkäri saa suorittaa eutanasian hyvän lääkintäkäytännön mukaisesti tai avustaa itsemurhassa ja ilmoittaa ei-luonnollisesta kuolemasta tutkinta-alueen patologille. Patologi lähettää lääkärin raportin alueen tutkintakomitealle, jossa arvioidaan lääkärin toiminta.¹⁸⁷ Hollannissa hallitus on keskustellut siitä, rikkooko eutanasian laillistaminen EIS 2 artiklaa elämän kunnioittamisesta. Eutanasia ja itsemurhan avustaminen eivät suoraan ole tämän artiklan vastaista. Huomioitavaa on myös se, että Hollannissa on korkea palliatiivisen hoidon taso.¹⁸⁸

Hollannissa eutanasiakuolemia tai avustettuja itsemurhia oli kaikista kuolemantapauksista 1,7 % vuonna 1990, 2,4 % vuonna 1995 ja 2,6 % vuonna 2001. Vuoden 2002 säädetyn lain koskien eutanasiaa ja avustettua itsemurhaa jälkeen eutanasiakuolemien osuus alkoi pienentyä ja vuonna 2005 osuus oli 1,7 %.¹⁸⁹ Eutanasiaan kuolleiden henkilöiden määrät ovat nousseet vuodesta 2006 lähtien ja vuonna 2019 4 % kuolemista oli eutanasiasta johtuvia.¹⁹⁰ Yksi syy eutanasiasta johtuvien kuolemien kasvuun on keskeisen käsitteen ”sietämätön kärsimys” löysentyminen. Samanaikaisesti pelko eutanasiasta on esiintynyt julkisessa keskustelussa Hollannissa, varsinkin dementia- ja autonomiakäsymysten ympärillä. Monet hollantilaisista kirjoittavat ennakkodirektiivin, jossa määrätään heidän eutanasiastaan. He voivat määrätä eutanasiastaan etukäteen esimerkiksi sellaista tilannetta varten, jossa heidän henkinen tilansa olisi heikentynyt niin paljon, että he eivät tunnista perheenjäseniään.¹⁹¹

¹⁸⁵ Criminal Code: The offence referred to in subsection (1) shall not be punishable, if it is committed by a medical doctor who meets the requirements of due care referred to in section 2 of the Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review Procedures) Act [Wet Toetsing Levensbeëindiging op Verzoek en Hulp bij Zelfdoding] and who informs the municipal forensic pathologist in accordance with section 7(2) of the Burial and Cremation Act [Wet op de Lijkbezorging].

¹⁸⁶ Lower House 1998–1999, 1–2.

¹⁸⁷ Pahlman 2003, 322.

¹⁸⁸ Pahlman 2003, 324–325.

¹⁸⁹ Hänninen 2011, Eutanasian perusteet.

¹⁹⁰ BMJ 15.1.2021.

¹⁹¹ De Bellaigue 2019. The Guardian.

Vuonna 2019 oli ensimmäinen syyttäjien valmisteleva eutanasian väärinkäytösepäily. Dementiapotilas oli pyytänyt eutanasiaa, kun aika olisi oikea. Lääkärin arvioidessa tilanteen olevan laillinen, henkilö kieltäytyikin yllättäen. Lopulta lääkäri toteutti eutanasian ja hän puolusti tekoaan sillä, että dementoitunut henkilö ei ollut enää pätevä kieltäytymään eutanasiasta etenevän dementiansa myötä.¹⁹² Lopulta lääkäri vapautettiin kaikista syytteistä, sillä hän toimi parhaiden aikomustensa mukaisesti. Hän rikkoi lakia, koska hän ei varmistanut naisen suostumusta ja intensiivisempi keskustelu ennen eutanasian suoritusta olisi ollut tarpeellista. Henkilön perhe oli mukana tilanteessa ja pitivät henkilöstä kiinni, kun lääkäri varovaisesti antoi kuolettavan aineen. Tämä tapaus oli tärkeä, sillä ihmiset elävät koko ajan pidempään ja iän myötä haasteet ajattelun ja muistin kanssa lisääntyvät.¹⁹³

Vuonna 2017 Hollannin terveys- ja oikeusministerit antoivat yhteisen ehdotuksen ”täydellisen elämän” lääkkeitä, jotka antaisivat jokaiselle yli 70-vuotiaalle oikeuden saada tappava myrky. Tämä jättäisi lääkärin kokonaan pois yhtälöstä. Ehdotus pysähtyi tuolloin, mutta lääkärit, joiden kanssa The Guardianin toimittaja keskusteli, odottivat tällaisen lakiesityksen tulevan parlamentin eteen aikanaan. Tällä hetkellä 95 % aktiivisen elämän päättämistä hakevat henkilöt Hollannissa pyytävät lääkäriä toteuttamaan sen. Henkilöt Hollannissa, jotka ovat huolissaan slippery slope -ilmiöstä, myöntävät yksimielisen eutanasian olevan kaunis päätös parantumattomasti sairaiden ja sietämättömissä kivuissa olevien henkilöiden elämille.¹⁹⁴

7.2 Alaikäisyys eutanasia tilanteessa

Hollannissa lääkäri voi suorittaa eutanasian henkilölle, joka on 16-vuotias tai vanhempi henkilö ja ei pysty ilmaisemaan tahtoaan kyseisellä hetkellä, jos: ennen kyseistä tilannetta henkilön on katsottu pystyvän arvioimaan todenmukaisesti omaa etuaan ja hän on kirjoittanut pyynnön oman elämänsä päättämisestä.¹⁹⁵ Näin ollen sekä kirjallinen että suullinen tahdonilmaisu legitimoivat eli laillistaa lääkärin suorittaman eutanasian. Lääkärin tulee kirjallisen pyynnön tilanteessakin varmistua, että kyseessä on henkilön oma, vapaaehtoinen pyyntö ja, että pyytjä on sietämättömissä kivuissa.¹⁹⁶

Henkilön ollessa alaikäinen tulee 16-vuotta täyttäneen henkilön vakaan tahdonilmaisun lisäksi konsultoida hänen huoltajaansa tai holhoojaansa. 16- tai 17 –vuotias henkilö voi siis tehdä itsenäisen päätöksen, mutta huoltajia tai holhoojaa on kuultava. Henkilön ollessa 12-vuotias,

¹⁹² De Bellaigue - The Guardian 18.01.2019.

¹⁹³ BBC News 11.9.2019.

¹⁹⁴ De Bellaigue - The Guardian 18.01.2019.

¹⁹⁵ Lower House 1998-1999, 2.

¹⁹⁶ Pahlman 2003, 324.

mutta alle 16-vuotias, tulee hänen vakaan pyyntönsä lisäksi hänen huoltajiensa olla suostuvaisia eutanasian suorittamiseen.¹⁹⁷

Lokakuussa 2020 Hollannin hallitus hyväksyi suunnitelmat eutanasian sallimiseksi parantumattomasti sairaille 1–12-vuotiaille lapsille. Tällä hetkellä on laillista suorittaa eutanasia alle 1-vuotiaille lapsille huoltajien suostumuksella. 1–12-vuotiaiden lasten kohdalla edellytykset olisivat samat, kuin 12–16-vuotiaiden ehdot eli parantumattoman sairauden ja sietämättömien kipujen lisäksi lasten vanhemmilta tai holhoojilta on oltava suostumus.¹⁹⁸

8 Belgia

Idea eutanasian laillistamisesta saapui Belgiaan 1980-luvulla, kun kaksi yhdistystä alkoivat puhumaan ”ihmisarvoisen kuoleman puolesta”. Belgiassa ei ole pitkää historiaa eutanasian suorittamisesta sekä lääkäreiden syytteistä koskien eutanasiaa, toisin kuin Hollannilla. Sen takia Belgia ei voinut säätää eutanasiaalakea oikeuskäytännön pohjalta. Osa lääkäreistä kannatti eutanasiaa jo ennen eutanasian laillistamista sekä toteutti sitä piilossa. Eutanasia käsitteenä sisältää Belgian laissa aktiivisen eutanasian.¹⁹⁹

Belgian parlamentin alahuone hyväksyi eutanasiaa koskevan lain äänin 86–51 lokakuussa 2001 ja laki tuli voimaan 23.9.2002.²⁰⁰ Lain tavoitteena oli saada loppumaan eutanasian osittain salaiset käytännöt ja taata näin eutanasiaan liittyvien henkilöiden turvallisuus. Turvallisuus taattiin siis sekä potilaille, joille eutanasia suoritetaan, mutta myös eutanasian suorittaneille lääkäreille. Lakiesitystä tukivat pitkät kansalliset keskustelut sekä samansuuntaiset lakiehdotukset palliatiivisesta hoidosta sekä sen rahoituksesta. Belgia jätti lain ulkopuolelle kaikki alaikäiset, sillä he eivät voi tehdä pyyntöä pätevästi. Asia on haastava, jos annettaisiin huoltajien tai holhoojan pyytää eutanasia heidän puolestaan. Sen lisäksi nähtiin, että alaikäisten mahdollisuudet lääketieteellisesti tilan paranemiseen ovat paljon paremmat kuin aikuisten.²⁰¹ Laki antaa potilaille oikeuden vaatia lääketieteellistä elämän päättämistä, mutta lääkäreillä on oikeus kieltäytyä suorittamasta sitä.²⁰²

Belgian laki täsmentää erikseen eutanasiatilanteet, jossa toisessa henkilö on tajuissaan ja toisessa ei. Edellytykset ovat hyvin samanlaisia verrattuna siihen, mitä Hollannissa on säädetty. Eutanasia on hyväksyttävä tajuissaan olevalle henkilölle tilanteessa, jossa: henkilö

¹⁹⁷ Lower House 1998–1999, 2.

¹⁹⁸ BBC News 14.10.2020.

¹⁹⁹ Banovic & Turanjanin 2014, Euthanasia in Belgium.

²⁰⁰ Pahlman 2003, 327.

²⁰¹ Diesbach, Loze, Brochier & Montero 2012, 1.

²⁰² Jo 2015, 4.

on täysi-ikäinen tai hänellä on täysi-ikäisen oikeudellinen asema ja hän pyytää eutanasiaa vapaaehtoisesti ja toistuvasti ilman ulkoista painetta. Pyynnön tulee olla kirjallinen. Henkilön tilanteessa ei saa olla lääketieteellisesti mahdollisuutta paranemiselle ja henkilöllä tulee olla sietämättömät, fyysiset tai psyykkiset kivut. Lääkäri on täytynyt puhunut henkilön kanssa hänen terveydentilastaan, elinajan arviosta sekä eutanasian pyynnöistä. Lääkäri on konsultoinut toista puolueetonta lääkäriä, joka kirjoittaa oman raportin henkilön tilanteesta. Lääkäriin tulee myös keskustella eutanasiapyynnöistä henkilöä hoitavan hoitotiimin kanssa. Mikäli henkilö ei ole sairautensa loppuvaiheessa, lääkärin tulee lisäksi konsultoida kolmatta lääkäriä, psykiatria tai patologia sekä kirjoitetun eutanasia pyynnön tulee olla vähintään kuukauden vanha ennen eutanasian suoritusta. Eutanasian suoritettuaan lääkärin tulee täyttää valmis lomake, jonka tarkoituksena on varmistaa edellä mainittujen kohtien laillisuus.²⁰³

Henkilön ollessa tajuton on eutanasia mahdollista toteuttaa. Tämä vaatii muutaman lisäkritterin tajuissaan olevan henkilön eutanasiaan verrattuna. Seuraavat asiat tulee huomioida, jotta eutanasia voidaan suorittaa laillisesti tajuttomalle henkilölle: henkilölle ei lääketieteellisen näkemyksen mukaisesti voi olla mitään tehtävissä hänen tilansa parantamiseksi. Lisäksi henkilön tulee kärsiä hengenvaarallisesta ja parantumattomasta sairaudesta sekä hänen on täytynyt laatia ja allekirjoittaa asiakirja etukäteen, jossa hän pyytää eutanasiaa. Tällainen asiakirja on voimassa viisi vuotta ja se voi sisältää myös yhden tai useamman henkilön, joille on annettu lupa ilmaista potilaan toiveet. Tajuttomankin henkilön tilanteessa lääkärin tulee konsultoida toista lääkäriä ja keskustella henkilön laatimasta asiakirjasta henkilön lääkäritiimin sekä perheenjäsenten kanssa, mikäli mahdollista.²⁰⁴

Helmikuussa 2014 Belgia laajensi eutanasian lainsäädäntöä koskemaan myös parantumattomasti sairaita lapsia, äänin 86–44. Belgiasta tuli näin ollen aktiivisen eutanasian hyväksyvistä maista ensimmäinen, joka poisti kaikki ikärajoitukset.²⁰⁵

9 Luxemburg

Luxemburgista tuli kolmas maa Euroopassa, joka laillisti eutanasian vuonna 16.3.2009. Laki koskien eutanasiaa ja avustettua itsemurhaa antaa henkilölle mahdollisuuden kuolla, jos hän pitää kärsimyksiään sietämättömänä.²⁰⁶ Luxemburgin edustajainhuone hyväksyi helmikuussa

²⁰³ Diesbach, Loze, Brochier & Montero 2012, 2.

²⁰⁴ Diesbach, Loze, Brochier & Montero 2012, 2.

²⁰⁵ Jo 2015, 4.

²⁰⁶ Ministère de la Santé & Ministère de la Sécurité sociale 2010, 11.

2008 lain oikeudesta ihmisarvoiseen kuolemaan. Laki kattaa sekä eutanasian että lääkärin avustaman itsemurhan. Laissa säädetään, että yhdenkään lääkärin ei ole pakko suorittaa eutanasiaa tai avustaa itsemurhassa, mikäli he eivät sitä halua.²⁰⁷ Laki säättää ehdollisen eutanasian dekriminisoinnin, jonka tarkoituksena on suojella lääkäriä, joka suorittaa eutanasian lain edellyttämällä tavalla. Rikoslakiin lisättiin erityinen peruste rikosoikeudellisten menettelyjen poistamiselle. Kyseinen laki dekriminisoii eutanasian ainoastaan, jos lääkäri suorittaa sen lain ehtojen mukaisesti. Ottaen huomioon, että laissa ei säädetä puhtaasta ja yksinkertaisesta dekriminisoinnista ovat eutanasia ja avustettu itsemurha ovat edelleen rangaistavia 16.3.2009 annetun lain oikeudellisen kehysten ulkopuolella.²⁰⁸

Eutanasian sallittavuuden edellytykset ovat hyvin samankaltaisia, mitä muissa eutanasian laillistaneissa Euroopan maissa. Luxemburgissa eutanasiapyynnön tulee olla kirjallinen ja eutanasiaa tai avustettua itsemurhaa voi pyytää myös hoitotestamentissa. Eutanasian suorittavan lääkärin tulee varmistua, että henkilö on oikeudellisesti pätevä esittämään eutanasiapyynnön. Henkilön tulee olla parantumattomasti sairas ja kärsiä sietämättömistä fyysisistä tai henkisistä kivuista. Pyynnön tulee olla vapaaehtoinen ja toistuva ja se ei saa olla seurausta ulkoisesta painostuksesta. Henkilön ollessa 16–18 –vuotias, tulee hänellä olla vanhempiensa tai laillisen huoltajan lupa. Henkilön tulee kunnioittaa kaikkia ehtoja sekä menettelyä, jotka on säädetty kyseisessä laissa. Lääkärin tulee kertoa henkilölle rehellisesti tämän terveydentilasta ja elinajanodotteesta sekä kaikista muista mahdollisista hoitovaihtoehdoista ja niiden seurauksista. Lääkärin tulee varmistaa useissa tapaamisissa henkilön kanssa, että hänen kärsimyksensä ovat jatkuvia. Lääkärin tulee konsultoida toista lääkäriä vahvistaakseen, että eutanasiaa pyytäneen potilaan tila on parantumaton sekä keskustella tilanteesta hoitoryhmän kanssa. Henkilöllä on oikeus kieltää lääkäriä keskustelemasta hoitoryhmän kanssa, mutta toisen lääkärin konsultointi on välttämätön edellytys, että eutanasia on laillinen. Henkilön niin salliessa, tulee lääkärin keskustella eutanasiapyynnöstä sellaisen luottamushenkilön kanssa, jonka pyytäjä on nimittänyt eutanasian kirjallisessa pyynnössä. Lääkärin tulee selvittää komissiolta, onko henkilön nimissä rekisteröity mitään elämän loppumääräyksiä. Eutanasian suorittamisen jälkeen lääkärin on lähetettävä virallinen ilmoitus kahdeksan päivän kuluessa kansalliselle valvonta- ja arviointikomissiolle, jossa tarkistetaan ehtojen ja menettelyohjeiden noudattaminen.²⁰⁹

Ihminen voi tehdä etukäteen eutanasiapyynnön elämän loppumääräyksiin sellaisia tilanteita varten, joissa hän on peruuttamattomassa tajuttomuuden tilassa eikä häneltä voida saada pätevää tahdonilmaisua. Jokainen aikuinen ja pätevä henkilö voi esittää elämänsä

²⁰⁷ Atwill 2008.

²⁰⁸ Ministère de la Santé & Ministère de la Sécurité sociale 2010, 12.

²⁰⁹ Ministère de la Santé & Ministère de la Sécurité sociale 2010, 16.

loppumääräyksissä kirjallisesti olosuhteet, joissa he haluavat eutanasian. Loppumääräyksissä on mahdollista nimittää myös aikuinen luottamushenkilö, joka pitää hoitavan lääkärin ajan tasalla ilmoittajan toiveista.²¹⁰

10 Espanja

Espanja on viimeisin maa Euroopassa, joka on laillistanut eutanasian. Se laillisti eutanasian maaliskuussa 2021. Espanjan alahuone hyväksyi lain koskien aktiivisen eutanasian sääntelyä joulukuussa 2020, äänin 198–138. Lakiehdotus siirtyi senaatin harkittavaksi, jossa se hyväksyttiin äänin 202–141. Laki tulee voimaan kesäkuussa 2021. Viimeaikaisten kyselyjen mukaisesti 80 % Espanjan kansalaisista kannatti eutanasian dekriminisoitua.²¹¹ Niin kutsuttu ”orgaaninen laki” määrittelee eutanasian seuraavasti: lääketieteen ammattilaisen suorittama tarkoituksellinen elämän päättäminen henkilön pyynnöstä, kun hän kärsii vakavasta, kroonisesta ja toimintakyvyttömästä tilasta tai vakavasta ja parantumattomasta sairaudesta, jonka takia henkilö on sietämättömässä kivussa. Eutanasian lisäksi laki sisältää myös lääketieteellisesti avustetun itsemurhan sääntelyn. Henkilöllä on oikeus muuttaa mieltään missä vaiheessa prosessia tahansa ja perua eutanasiapyyntönsä.²¹²

Lain tarkoituksena on säännellä jokaisen henkilön oikeutta pyytää ja saada tarvittavaa apua elämän päättämiseen. Tätä lakia voidaan soveltaa sellaisiin henkilöihin, jotka ovat Espanjan kansalaisia, laillisia asukkaita tai, jotka omaavat todistuksen, että ovat oleskelleet Espanjassa yli 12 kuukautta. Henkilön tulee olla täysi-ikäinen ja kykenevä ymmärtämään toimensa seuraukset. Henkilön ollessa kykenemätön antamaan pätevää tahdonilmaisua kyseisellä hetkellä, voidaan menettelyä jatkaa, jos hän on kirjoittanut pyynnön eutanasiasta aiemmin hoitotahtoonsa tai vastaavaan oikeudellisesti pätevän asiakirjan. Mikäli henkilö on nimennyt kyseiseen asiakirjaan edustajan, on edustaja pätevä ilmaisemaan henkilön tahtotilaa ja toimimaan henkilön edustajana lääkärin kanssa. Mikäli henkilö ei ole nimennyt edustajaa itselleen, voi lääkäri lähettää pyynnön eutanasiamenettelystä henkilön puolesta.²¹³

Eutanasiamenettely lähtee käyntiin henkilön toimittaessa eutanasiapyynnön kirjallisena, jossa on ilmaistuna, että henkilöä ei painosteta ulkoisesti tähän. Pynnön jättämisen jälkeen, toimenpiteestä vastaava lääkäri suorittaa perusteelliset tutkimukset henkilön sairaudesta sekä terapeuttisten ja odotettujen tulosten sekä palliatiivisten hoitojen mahdollisuuksista. Henkilölle tulee kertoa nämä mahdollisuudet sekä varmistua, että henkilö ymmärtää ne.

²¹⁰ Ministère de la Santé & Ministère de la Sécurité sociale 2010, 18.

²¹¹ Heller 2021, Euractiv-julkaisussa. Euractiv on riippumaton, yleiseurooppalainen mediaverkosto, joka on erikoistunut EU:n politiikkaan.

²¹² Rodriguez-Ferrand 2021.

²¹³ Rodriguez-Ferrand 2021.

Henkilön tulee vahvistaa tässä kohtaa suullisesti tahtonsa edetä eutanasiaprosessissa. Henkilön tulee toimittaa vielä toinen eutanasiapyyntö kirjallisena 15 päivää ensimmäisen pyyntönsä jälkeen, jolla hän varmistaa aikomuksensa ja tästä seuraa toinen neuvottelukierros lääkärin kanssa. Näin ollen menettelyn loppuun asti viemiseen vaaditaan henkilöltä neljä vahvistusta toiveestaan, kaksi kirjallista ja kaksi lääkärin kanssa käytyjen neuvotteluiden päätteeksi. Nämä tulee dokumentoida henkilön sairaushistoriaan ja hänen on annettava keskeyttää menettely milloin tahansa. Henkilön lääkärin on suostuttava menettelyyn ja konsultoitava sellaista lääkäriä, jolla on asiantuntemusta sekä kokemusta kyseisen potilaan kärsimistä patologioista. Konsultoitavan lääkärin tulee kirjoittaa myös lausunto henkilön tilanteesta.²¹⁴

Eutanasiain mukaisesti perustetaan takaus- ja arviointikomissio, joka toimii Espanjan jokaisessa autonomisessa yhteisössä ja vastaa henkilön eutanasiamenettelyn lopullisesta arvioinnista. Lakiehdotuksen mukaisesti komissioon kuuluisi vähintään seitsemän jäsentä, mukaan lukien lääkintähenkilöstö ja asianajajat. Suostumusprosessin päätyttyä lääkärin ja potilaan välillä, arviointilautakunta nimittää kaksi asiantuntijaa, sekä lääkärin että asianajajan arvioimaan kyseistä asiaa. Asiantuntijoiden ollessa eri mieltä asia siirtyy koko komission yhteisesti päätettäväksi. Eutanasiapyynnön ollessa komission mielestä perusteltu, voi lääkäri jatkaa eutanasiamenettelyä tai vaihtoehtoisesti helpottaa itsemurhaa. Prosessi kokonaisuudessaan voi viedä neljäkymmentä päivää, jonka lisäksi kuluu vielä määrittelemättömät päivät itse eutanasian suorittamiseen. Eutanasia voidaan suorittaa julkisissa, yksityisissä tai tuetuissa terveyskeskuksissa tai henkilön kotona. Lääkärit, jotka osallistuvat itse tekoon ovat oikeutettuja kieltäytymään omantunnon perusteella. Tämä kieltäytyminen tulee ilmaista kirjallisesti etukäteen. Hakija voi valittaa komission päätöksestä, mikäli he hylkäävät eutanasihakemuksen. Tällöin valitus eutanasian hylkäämisestä käsitellään riita-asioiden hallintotuomioistuimessa.²¹⁵

11 Johtopäätökset

Tässä luvussa kootaan tutkimuksessa esiin tulleita keskeisimpiä seikkoja eutanasian nykytilanteesta Suomessa. Lisäksi selvitetään miten eutanasia olisi mahdollista laillistaa Suomessa vai voidaanko sen laillistamista edes harkita tällä hetkellä. Suuri osa on tekijän omaa pohdintaa tutkimuksen perusteella.

Passiivinen eutanasia on jo vakiintunut osaksi hyvää hoitokäytäntöä. Aktiivinen eutanasia on tällä hetkellä Suomessa kriminalisoitu teko rikoslain nojalla. Surma on korvannut rikoslaisa

²¹⁴ Rodriguez-Ferrand 2021.

²¹⁵ Rodriguez-Ferrand 2021.

aiemmin säännellyn pyynnöstä surmaamisen. Pyyntöä surmaaminen ei edellyttänyt pyytäjän sairautta. Suostumusopin mukaisesti asianomistajan suostumus ei riitä henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa oikeuttamaan tekoa kokonaan eli näin ollen eutanasiasta seuraa tuomio sen suorittajalle. Suhteellisuusperiaatteen mukaisesti rikoksen ja rangaistuksen tulee olla oikeudenmukaisessa suhteessa.

Itsemurhan edistäminen ei ole kriminalisoitu ja se tulee erottaa eutanasiasta. Legaliteettiperiaatteen mukaisesti itsemurhan edistämisestä ei voida rangaista silloin, kun sitä ei tekohetkellä ole kriminalisoitu rikoslaisa. Käräjäoikeuden tuomiosta havaittiin, että itsemurhan edistäminenkin voi olla oikeudenvastaista, jos henkilöllä on erityinen oikeudellinen velvollisuus estää toisen henkilön kuolema. Mahdollisella eutanasian sallimisella voitaisiin estää vastaavanlaiset tapaukset tulevaisuudessa. Eutanasian sääntelyn avulla voitaisiin lisätä kuolemansairaiden henkilöiden turvallisuutta siten, että varmistetaan heille kivuton elämän päättäminen, kun muita vaihtoehtoja ei enää ole.

Euroopan unionin sopimukset eivät kiellä eutanasiaa. EIT:n tulkinnoista on huomattava, että EIS 2 artikla ei estä eutanasian laillistamista, mutta EIS 8 artikla ei myöskään velvoita eutanasian sallimista.²¹⁶ Euroopan unionin perusoikeuskirja velvoittaa valtiot suojelemaan ja kunnioittamaan ihmisarvoa. Tämän voisi tulkita myös siten, että ihmisarvon kunnioittamista on päättää henkilön elämä hänen niin halutessaan, kun hänen elämänsä ei ole enää elämisen arvoista parantumattoman sairautensa vuoksi. Kuolemansairaiden henkilöiden elämää on nykyaikana mahdollista pitkittää erilaisilla toimenpiteillä, jotka saattavat lisätä henkilön kärsimystä kyseisessä tilanteessa.²¹⁷

Rikoslain säännösten soveltamisessa on säilynyt ongelmakohdat pyynnöstä surmaamisen ja itsemurhan edistämisen välisessä rajanvedossa.²¹⁸ Eutanasian eettinen jaottelu monella eri tavalla, tuo haasteensa sen mahdolliseen laillistamiseen. Tarkastellessa eutanasian perimmäistä merkitystä hyvä kuolema, on mahdotonta edes harkita, että tahdonvastainen eutanasia voitaisiin laillistaa. Harkitsemisen arvoista on kuitenkin se, voisiko omaan hoitotahtoonsa säätää reunaehdot, joiden sisällä voitaisiin suorittaa eutanasia myös sellaiselle henkilölle, joka ei ole kykenevä antamaan pätevää tahdonilmaisua kyseisellä hetkellä. Tämä voisi toimia kirjallisena pyyntönä elämän päättämisestä, niin kuin edellä esitetyissä Belgiassa ja Espanjassa. Kuten työssä selvitetty, kyseisissä maissa on mahdollista määrätä kirjallisesti myös niin sanottu lääketieteellinen edunvalvoja, mikäli henkilö itse ei ole kykenevä ilmaisemaan tahtoaan. Suostumusopin mukaisesti henkilön itse tulee antaa suostumus, mikäli

²¹⁶ StVM 4/2018 vp, 3.

²¹⁷ Pahlman 2003, 363.

²¹⁸ Lahti 2017, 5.

hänen oikeuttaan loukataan, mutta toisaalta suostumusta ei voida antaa henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa pätevästi.

Hollannissa käytiin julkisesti laaja ja pitkä keskustelu ennen nykyisen lain säätämistä siitä, onko ihmisen elämän päättäminen sallittua hänen omasta pyynnöstään tiettyjen edellytysten täytyessä siten, että se ei olisi rikos.²¹⁹ Suomessa kansalaiskeskustelu heräsi, kun kansalaisaloite (2/2017) eutanasiaa pistettiin vireille. Mielipidetiedusteluissa eutanasian kannatus on kansalaisten keskuudessa ollut laajaa ja lähes puolet lääkärikunnastakin vaikuttaisi kannattavan eutanasian sallimista. Eutanasian kannatusmäärät ovat nousseet aiemmista kyselyistä. Kansalaisaloitetta käsitelleen valiokunnan mukaan eutanasia vaatii Suomessakin laajaa kansalaiskeskustelua vielä lisää.²²⁰

Kansalaisaloitteessa mainittiin kuntien tai sairaanhoitopiirien velvoittaminen korkeatasoiseen palliatiiviseen hoitoon sekä saattohoitoon. Hollannissa palliatiivisen hoidon taso on korkea. Suomessa palliatiivisen hoidon toteutuminen on vielä puutteellista ja hoidon laatua ja yhdenvertaisuutta on tarkoitus kehittää. Palliatiivisen hoidon sekä saattohoidon tulee olla laadukasta ja saatavilla koko Suomessa.²²¹ Palliatiivisen hoidon taso on huomioitu myös Belgiassa ja Espanjassa eutanasiaa laillistettaessa.

Belgian ja Espanjan tilanne on siinä mielessä lähempänä Suomen tilannetta, että kyseisillä mailla ei ollut oikeuskäytäntöä eutanasiasta ennen eutanasilain säätämistä. Lahti antoi lausunnon lakivaliokunnalle 25.5.1994, jossa hän antoi passiivisen ja aktiivisen eutanasian säännösluonnoksen. Hän luonnosteli säännöksen siten, että rikoksena ei pidettäisi, mikäli kuolemansairaana potilaan elintoimintoja ylläpitävät hoitotoimet lopetetaan hänen kanssaan yhteisymmärryksessä. Lisäksi rikoksena ei pidettäisi, mikäli kuolemansairaana henkilön pätevä pyyntö hänen kuolemansa jouduttamisesta toteutettaisiin. Hän totesi, että säännös tarvitsisi tarkemman ja laintasaisen sääntelyn eutanasian ehdoista sekä toimeenpanon menettelytavoista ja viittasi tällä muiden maiden eutanasilakien sisältöön. Tällä luonnoksellaan hän ei kuitenkaan ottanut omakohtaista kantaa siihen, tulisiko rikoslakiin kirjata myös aktiivisen eutanasian salliva säännös.²²²

Yhteiskunnan tulee kuunnella ihmisten oikeuskäsitystä ja muokattava lainsäädäntöä ihmisten tarpeiden mukaisesti.²²³ Rikoslaki on kansallista lainsäädäntöä, vaikka kansainväliset veloitteet vaikuttavat sen sisältöön. Eutanasia olisi mahdollista laillistaa oikeudellisesta näkökulmasta myös Suomessa. Sen laillistaminen vaatisi tarkkoja ehtoja siihen, millaisessa

²¹⁹ Pahlman 2003, 325.

²²⁰ StVM 4/2018, 3.

²²¹ StVM 4/2018, 3.

²²² Lahti 2006, 98.

²²³ Pahlman 2003, 363.

tilanteessa olisi laillista suorittaa eutanasia. Lisäksi se vaatisi eutanasiamenettelyn tarkan ohjeistuksen lain tasolla. Lähtökohtana tulee olla, että henkilö itse vapaaehtoisesti pyytää eutanasiaa sekä se, että päätös tehdään sairauden lääketieteellisen arvioinnin perusteella. Hoidon täytyy olla hyvän hoitokäytännön mukaista ja eutanasiamenettely tulee olla mahdollista saattaa aina rikosoikeudellisesti arvioitavaksi hoitopäätöksen kanssa.²²⁴

Väärinkäytösten ehkäisemiseksi uuden valvontaelimen perustaminen olisi yksi ehkäisykeino, jollainen eutanasian laillistaneissa Euroopan maissa on perustettu. Valvontaelimen avulla pystyttäisiin valvomaan eutanasiamenettelyä sekä viemään yksittäiset menettelyt rikosoikeudellisesti arvioitavaksi niin tarvittaessa. Valvontaelin pystyisi seuraamaan myös sitä, kuinka moni ihminen kuolee eutanasiaan. Siten olisi mahdollisuus reagoida, jos eutanasian suorittamisen kriteerit lähtisivät löystymään. Espanjan eutanaciasääntelyä voitaisiin tutkia lähemmin siitä näkökulmasta, miltä osin ratkaisuja olisi mahdollista soveltaa Suomessa. Esimerkiksi Espanjan ratkaisu siitä, millaisiin henkilöihin eutanasialakia voidaan soveltaa voisi olla yksi tutkinnan arvoinen ratkaisu. Sitä soveltaen eutanasia olisi sallittu Suomessa suomen kansalaisille tai sellaisille henkilöille, jotka ovat asuneet Suomessa vähintään 12 kuukautta. Tämä estäisi sen, että muista maista tultaisiin Suomeen vain laillisen eutanasian perässä.

Yksi vaihtoehto olisi tutkia lähemmin Hollannin eutanaciasääntelyä. Eutanasialla on Hollannissa pitkä historia eutanasioikeuskäytäntönsä myötä. Eutanasia ei ole siellä edelleenkaan dekriminisoitu teko vaan teko itsessään täyttää rikostunnusmerkistön, mutta tiettyjen ehtojen täytyessä se ei synnytä rangaistusvastuuta lääkärille. Suomessa rikoslakiin voitaisiin mahdollisesti kirjata oikeutusperuste eutanasiasta, mikäli kuolemansairaana henkilön tilanne täyttäisi laissa määritellyt kriteerit. Kansalaisaloitteessa (2/2017) oli hyvin samankaltaisia ehtoja lailliselle eutanasialle, joita jo eutanasian laillistaneiden maiden laillisen eutanasian edellytyksistä löytyy. Tulee huomioida, että mistään eutanasian laillistaneesta Euroopan maasta ei ole valitettu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen maan eutanaciasääntelystä. Tämän johdosta voidaan todeta, että kyseisten maiden eutanasiainsäädännön ja rikoslain lähempi tutkiminen olisi hyödyllistä.

Eutanasian laillistaminen vaatisi oletettavasti sen, että lääketieteen ammattilainen suorittaa eutanasian. Tilanne, jossa esimerkiksi aviopuoliso toimisi eutanasian suorittajana voi olla lainsäädännöllisesti liian haastava, sillä rajanveto eutanasian ja surman tai jopa tapon välillä tulee liian haastavaksi. Espanjan malli, jossa henkilöllä on mahdollisuus saada eutanasia suoritettavaksi kotonaan, olisi kenties mahdollinen myös Suomessa. Siinä ihmisarvon ja -elämän kunnioitus nousee vielä korostetusti esille, kun henkilön annetaan kuolla omassa, turvallisessa ympäristössään. Eutanasia olisi viimeinen vaihtoehto ja ensisijaisesti Suomessa

²²⁴ Pahlman 2003, 363.

tarvitaan saattohoidon kehittämistä. Laillinen eutanasia olisi parantumattomasta sairaudesta kärsivälle ihmiselle keino kärsimyksistä vapautumiseen sille pienelle osalle henkilöistä, joille ei voida tarjota riittävää kärsimysten lievitystä.²²⁵ Oikeudellisesta näkökulmasta parantumattomasti sairaalle yksityishenkilölle olisi siis mahdollista tarjota ulospääsy sietämättömistä kivuista myös Suomessa.

²²⁵ Hänninen 2012, 147.

Lähteet

Kirjat ja artikkelit

Banovic, B. & Turanjanin, V. 2014. Euthanasia: Murder or not: A Comparative approach. Iran: Iranian Journal of Public Health 43 (10). 1316–1323.

Blomqvist, C. 1964. Lääketieteellinen kuolinapu. Helsinki: Tammi.

Diesbach, E., Loze, M., Brochier, M. & Montero, E. 2012. Euthanasia in Belgium: 10 years on. Dossier of the European Institute of Bioethics.

Frände, D. 2012. Yleinen rikosoikeus. 2. painos. Helsinki: Edita.

Gevers, S. 1996. Euthanasia: law and practise in The Netherlands. Oxford: British Medical Bulletin 1996;52 (No.2). 326–333.

Hahto, V. 2004. Uhrin myötävaikutus ja rikosentekijän vastuu - Rikos- ja vahingonkorvausoikeudellinen tutkimus tekoa edeltävästä uhrikäyttäytymisestä fyysistä koskemattomuutta loukkaavissa rikoksissa. Helsinki: Edita.

Hirvelä, P. & Heikkilä, S. Ihmisoikeudet - Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2.painos. Helsinki: Alma Talent.

Hirvonen, A. 2011. Mitkä metodit? - Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki: Yleisen oikeustieteen julkaisuja.

Hänninen, J. 2011. Eutanasia. Duodecim 127 (8). 793–799.

Hänninen, J. 2012. Eutanasia - Hyvä kuolema. Porvoo: Bookwell.

Jyränki, A. 2000. Uusi perustuslakimme. Turku: Iura nova.

Jo, S. 2015. Children and euthanasia: Belgium's controversial new law. Lontoo: Diversity and Equality in Health and Care. 4–5.

Koskinen, P. 2009. Rikoslaki ja sen uudistustyö. Teoksessa Rikosoikeus. Lappi-Seppälä, T. Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, M., Nuotio, K., Nuutila A., Ojala, T. & Rautio, I. 3. painos. Helsinki: WS Bookwell. 87–94.

Lahti, R. 2005. Eutanasia ja kuolevan potilaan hoito. Teoksessa Rikos, rangaistus ja prosessi. Backman, E. Turku: Oikeustieteellinen tiedekunta. 91–112.

- Lahti, R. 2006. Lääkäri ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen puuttuminen: lääkintäoikeuden kehityksestä eräiden sääntelyesimerkkien valossa. Julkaisussa Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus. Terttu Utraisen juhlaKirja. (toim.) Mirja Lohiniva-Kerkelä. Helsinki: Talentum. 187–210.
- Lappi-Seppälä, T. 2009. Rikosoikeuden oikeusvaltiolliset rajoitteet. Teoksessa Rikosoikeus. Lappi-Seppälä, T. Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, M., Nuotio, K., Nuutila A., Ojala, T. & Rautio, I. 3. painos. Helsinki: WS Bookwell. 70–71.
- Lappi-Seppälä, T. 2009. Johdanto. Teoksessa Rikosoikeus. Lappi-Seppälä, T. Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, M., Nuotio, K., Nuutila A., Ojala, T. & Rautio, I. 3. painos. Helsinki: WS Bookwell. 41–46.
- Lappi-Seppälä, T. 2009. RL 21 luku henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset: Johdanto & Tahalliset henkirikokset. Teoksessa Rikosoikeus. Lappi-Seppälä, T. Hakamies, K., Koskinen, P., Majanen, M., Melander, M., Nuotio, K., Nuutila A., Ojala, T. & Rautio, I. 3. painos. Helsinki: WS Bookwell. 464–501.
- Melander, S. 2015. EU-Rikosoikeus. 2. painos. Helsinki: Alma Talent.
- Nuotio, K. 2014. Avustettu potilaan itsemurha ja eutanasia. Teoksessa Oikeuden historiasta tulevaisuuden Eurooppaan. Mäenpää, O., Frände D. & Korpisaari, P. Helsinki: Suomalainen Lakimiesyhdistys. 277–293.
- Pahlman, I. 2003. Potilaan itsemääräämisoikeus. Helsinki: Edita.
- Pahlman, I. 2006. Eutanasia juridisena käsitteenä. Teoksessa Elämän loppu vai kuoleman alku. (toim.) Hänninen, J. Helsinki: Duodecim. 154–167.
- Pajuoja, J. 1989. Itsemurhat ja laki. Teoksessa Suomalainen itsemurha. Achté, K., Lindfors, O., Lönnqvist, J. & Salokari, M. Helsinki: Yliopistopaino. 127–139.
- Palo, J. 1992. Saanko elää, saanko kuolla - Hoidon rajat. Juva: WSOY.
- Palo, J. 1994. Eutanasia - Elämän halveksimista vai kunnioittamista? Duodecim 110 (5). 465–467.
- Paterson, C. 2017. Assisted suicide and euthanasia - A Natural Law Ethics Approach. London: Routledge.
- Pellonpää, M. II: Ihmisoikeussopimuksen vatioille asettamien velvoitteiden yleisestä luonteesta ja olottuvuudesta. 2018. Teoksessa Euroopan ihmisoikeussopimus. Pellonpää, M., Gullans, M., Pölönen, P. & Tapanila, A. 6. painos. Helsinki: Alma Talent. 12–25.

Pellonpää, M. 2018. III: Ihmisoikeussopimus valtiosisäisessä oikeudessa. Teoksessa Euroopan ihmisoikeussopimus. Pellonpää, M., Gullans, M., Pölönen, P. & Tapanila, A. 6. painos. Helsinki: Alma Talent. 41–86.

Pölönen, P. VII: Oikeus elämään (2 artikla). 2018. Teoksessa Euroopan ihmisoikeussopimus. Pellonpää, M., Gullans, M., Pölönen, P. & Tapanila, A. 6. painos. Helsinki: Alma Talent. 370–402.

Tapani, J. 2019 V: Osallisuus. Teoksessa Rikosoikeuden yleinen osa - Vastuuoppi. Tapani, J., Tolvanen, M. & Hyttinen T. 3. painos. Helsinki: Alma Talent. 505–559.

Tolvanen, M. 2013. Syntakeettomuus. Teoksessa Rikosoikeuden yleinen osa - Vastuuoppi. Tapani, J. & Tolvanen, M. 2. painos. Helsinki: Alma Talent. 362–373.

Virallislähteet

EK 9/2018 vp. Eduskunnan kirjelmä kansalaisaloitteesta 2/2017 Eutanasia-aloite hyvän kuoleman puolesta.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskunnanVastaus/Documents/EK_9+2018.pdf

Euroopan unionin perusoikeuskirja. 7.12.2000. Hyväksytty muodossa 2016/C 202/02 ja julkaistu 7.6.2016 Euroopan unionin virallisessa lehdessä. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=EN>

HE 185/1991 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi potilaan asemasta ja oikeuksista.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_185+1991.pdf

HE 44/2002 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2002/20020044.pdf>

HE 67/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle Euroopan perustuslaista tehdyn sopimuksen hyväksymisestä ja laiksi sen lainsäädännön alaan kuuvuuien määräysten voimaansaattamisesta.

<https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060067>

HE 68/1966. Hallituksen esitys Eduskunnalle henkeen ja terveyteen kohdistuvien rikosten rankaisemista koskevan lainsäädännön uudistamisesta.

<https://www.eduskunta.fi/pdf/HE/HE68-1966.pdf>

HE 94/1993 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsitteiksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

<https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/1993/19930094#idp447590496>

Ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Hyväksytty 10.12.1948.

https://www.ykliitto.fi/sites/www.ykliitto.fi/files/ihmisoikeuksien_yleismaailmallinen_julistus_1.pdf

KAA 2/2017. Kansalaisaloite: Eutanasia-aloite hyvän kuoleman puolesta.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/EduskuntaAloite/Documents/KAA_2+2017.pdf

Lahti, R. Lausunto Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle. Kansalaisaloite (KAA) 2/2017 Eutanasia-aloite hyvän kuoleman puolesta. 9.11.2017.

https://www.eduskunta.fi/FI/valiokunnat/sosiaali-ja-terveysvaliokunta/Documents/KAA_2_2017_091117_prof_Lahti.pdf

Nuotio, K. Lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle. Kansalaisaloite (KAA) 2/2017 Eutanasia-aloite hyvän kuoleman puolesta. 15.2.2018.

<https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/JulkaistuMetatieto/Documents/EDK-2018-AK-177693.pdf>

LaVM 22/1994. Lakivaliokunnan mietintö n:o 22/1994 vp rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräien muiden lakien muutoksiksi.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/lavm_22+1994.pdf

Lissabonin sopimus Euroopan unionista tehdyn sopimuksen ja Euroopan yhteisön perustamissopimuksen muuttamisesta. Lissabon 13.12.2007. Hyväksytty muodossa 2007/ C 306/ 01 ja julkaistu 17.12.2007 Euroopan unionin virallisessa lehdessä.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=CELEX:12007L/TXT>

Lower House 198-1999 session, Nos. 1-2. Review procedures for the termination of life on request and assisted suicide and amendment of the Criminal Code and the Burial and Cremation Act (Termination of Life on Request and Assisted Suicide (Review Procedures) Act).

<https://www.ieb-eib.org/ancien-site/pdf/loi-euthanasie-pays-bas-en-eng.pdf>

Sosiaali- ja terveysministeriö. 2012. Valtakunnallinen sosiaali- ja terveysalan eettinen neuvottelukunta ETENE: Kannanotto Ihmisarvo, saattohoito ja eutanasia. Viitattu 6.3.2021.

<https://etene.fi/documents/1429646/1556028/Kannanotto+eutanasiaasta.pdf/e73d02db-015e-4945-8258-0e1d9ae6510a>

StVM 4/2018 vp. Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö kansalaisaloitteesta (KAA) 2/2017 Eutanasia-aloite hyvän kuoleman puolesta.

https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Mietinto/Documents/StVM_4+2018.pdf

Sopimus Euroopan perustuslaista. Rooma 29.10.2004. Hyväksytty muodossa C/310/401 ja 16.12.2004 julkaistu Euroopan unionin virallisessa lehdessä.

https://europa.eu/european-union/sites/europaeu/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_fi.pdf

Muut lähteet

Atwill, N. 2008. Luxembourg: Right to die with dignity. Library of Congress law. Viitattu 10.4.2021. <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/luxembourg-right-to-die-with-dignity/>

BBC News. 2019. Dutch euthanasia case: Doctor acted in interest of patient, court rules. Viitattu 25.4.2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-49660525>

BBC News. 2020. Netherlands backs euthanasia for terminally ill children under-12. Viitattu 25.4.2021. <https://www.bbc.com/news/world-europe-54538288>

BMJ. 15.1.2021. A critical look at the rising euthanasia rates in the Netherlands. Viitattu 21.4.2021. <https://healthcare-in-europe.com/en/news/a-critical-look-at-the-rising-euthanasia-rates-in-the-netherlands.html>

De Bellaigue, C. 2019. Death on demand: has euthanasia gone too far? The Guardian. Viitattu 25.4.2021. <https://www.theguardian.com/news/2019/jan/18/death-on-demand-has-euthanasia-gone-too-far-netherlands-assisted-dying>

Eduskunta. 2021. Lainsäädäntö. Viitattu 24.3.2021. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/kotimaiset-oikeuslahteet/Sivut/Lainsaadanto.aspx

Heller, F. 2021. Spain becomes seventh country to legalise euthanasia. Euractiv. Viitattu 24.3.2021. <https://www.euractiv.com/section/health-consumers/news/spain-becomes-seventh-country-to-legalise-euthanasia/>

Lääkäriliitto. 2016. Kuolinapu jakaa lääkärien mielipiteitä. Viitattu 24.1.2021. <https://www.laakariliitto.fi/uutiset/ajankohtaista/kuolinapu-jakaa-laakarien-mielipiteita/>

Ministère de la Santé & Ministère de la Sécurité sociale. 2010. Euthanasia and assisted suicide - Law of 16 March 2009. Viitattu 10.4.2021. <https://sante.public.lu/fr/publications/e/euthanasie-assistance-suicide-questions-reponses-fr-de-pt-en/euthanasie-assistance-suicide-questions-en.pdf>

Rodriguez-Ferrand, G. 2021. Spain: Bill on euthanasia and assisted suicide approved by Congress of Deputies, moves to Senate for consideration. Library of Congress law. Viitattu 20.3.2021. <https://www.loc.gov/law/foreign-news/article/spain-bill-on-euthanasia-and-assisted-suicide-approved-by-congress-of-deputies-moves-to-senate-for-consideration/>

Oikeuskäytäntö

EIT 2346/02. Case of Pretty v. The United Kingdom.

EIT 31322/07. Case of Haas v. Switzerland.

EIT 46043/14. Lambert and Others v. France [GC].

KKO 1992:92. Korkeimman oikeuden tuomio 92/1992.

<https://finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1992/19920092>

Pohjois-Karjala KO 2020:56. Pohjois-Karjalan käräjäoikeuden antama tuomio 556/2020.

Vaasan HO 1199/1982. Vaasan hovioikeuden antama tuomio 1199/1982.

<https://www.finlex.fi/fi/oikeus/ho/1982/vaaho19821199>